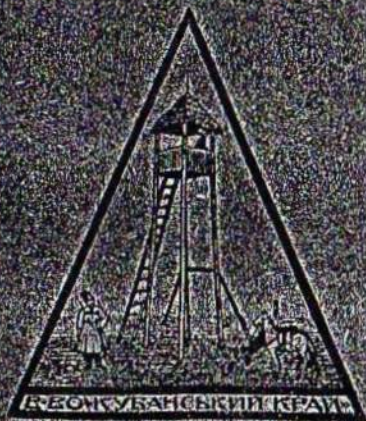

КУБАНСЬКИЙ КРАЙ

Орган неперіодичний

V

П Р А Т А

1930

КУБАНСЬКИЙ КРАЙ

V

1 жовтня 1930.

Саврадим.

У НАШІЙ СТАНИЦІ^{х/}.

XIII

Увечері.

- Та де ж це він бартижає день-у-день? Відколи пішов... Затого й вечеряти ж час!...

А Зінько вже три дні вечорами дома не сидить: декілька душ його однолітків організували товариство "Промінь", що має своїм завданням розповсюджувати у станиці наші книжки, але цій праці він може присвятити тільки вечір.

- Ще ж, мамо, рано! - Заспокою. - Може в кого з своїх товаришів засидівся, може книжки кому поніс...

- Може... Та добре, як добре, а як напореться на комсомольців!... - Промовила, зітхнувши.

- Остапе! Чуєш? - Почулося знадвору.

Мати вийшла й вернулася в хату з Свиридом Гайовим.

- Я до тебе...

Якийсь він, бачу, заклопотаний.

- Піду ж я Зінька виглядати!... - Сказала мати, виходячи з хати.

А Свирид сів.

- Казав... - Звернувся він до мене. - Казав ти в п'ятницю, що треба щось робити... Що треба, то треба, само-собой, та що саме й як? Митикував я - митикував та оце дещо надумав і прийшов порадитись...

Дивлюся йому в очі.

Свирид... бував він у бувальцях! Був і на ко-

х/

Дир "К.К." ч. IV

www.elan-kazak.ru

ні й під конем, як кажуть. І покищо йому Фортунило: вже двічі з шибениці сприснув... Дивлюся йому в очі й думаю: чи пощастить же сприснути втретє?

- Ти що ж це?! га? - Брав скрикнув, зірвавшись на ноги. - Ти чого це так уставився, га? Та коли мос не влад, то я з своїм назад, само-собой!

Ах затіпався і дивиться на мене з почуттям гніву та образи.

- Та що ти, кажу, Свириде? Що це ти, братіку? Тобі приснилося? Сідай - кажу - та не гарячися!

Я ж - кажу - так дивлюсь... Дивлюся й думаю... Знаєш же, що коли б до чого прийшлося...

І знову дивлюся йому в очі.

- Про це? Тільки про це?

- Та що ти, кажу, перехрестися!

- Ну, як тільки про це, то сяду, само-собой... А мені вже ударило в голову, що може не...

- Кинь - кажу - плести бо-зна-що!

Сів заспокоєний і присунувся до мене ближче.

- Та вже ж і дожилися під "товарищами"! Ти на мене, Остапе, не гнівайся, що мені здалося семеро в санках... А знаєш, коли б ще й ми не вірили один-одному, то вже хоч вішайся, само-собой! Ну, добре... Так шох ти скажеш, коли б душі три, одоили чотирі... га?

- Чим менше - кажу - тим краще...

- Та щоб ніхто й не знав, хто саме...

- Та це вже так...

- Складається список...

- Ну-ну...

- Само-собой, списка людям не давати...

- Добре...

- А Калістратових хлопців теж треба вибрати, само-собой... І не Партков, а наш Кितिця нехай буде на команді!...

- Так...

- А щоб люди знали, кого обирати, зробимо "таємне голосування"...

- Тоб-то?

- Та доведеться якусь ознаку людям дати!...

- Так...

- Неначе все?

- Неначе все...

Свирид підвівся.

- Так чи так не: комітет невеличкий, - раа...

комітет загадує, кого обирати, - два... А щоб не кинулося в очі, треба і пролетаріє трохи обрати, - три... І Кितिцю, само-собом, бо не вибери, то ще й розкумекає, - чотири... чотири? га?

- Чотири...

- А Парткова, само-собом, к грецям собачим, - п'ять... Та щоб ніхто, - що воно, до чого й відкіля... Так?

- Так!

Увійшли мати та Зінько.

- Проведи ж мене, парубче, бо ваша Мурза така, що й з-підтишка, само-собом... ще й штани полатає!... - Звернувся Свирид до Зінька.

Попрощався і пішов з Зіньком.

.....
- У Тюпенка був! - Каже мені мати. - А що ж ти там робив? - Питаю. - "Книжки - каже - носив"...

- То й хай собі... - Кажу матері.

- Та коли книжки, то що-ж... нехай... - Промовила, заспокоєна.

.....
Де ж це ти забарився? - Питаю Зінька, коли полягали.

- У Тюпенка був!...

Помовчав трохи й каже:

- А якийсь чудний він, той Тюпенко! Я йому про книжки, а він каже - "теринь-трава"! - Хвалився, що йому справлять шкурятиний патітук, що й золотий зуб він собі уставить... - "Уже - каже - я один добре розхитав, хоч би скоріше випав!" - Якийсь чудний він, той Тюпенко, - тільки час прогаяв!...

XIV

У Ткачів.

Кума Надія припрошувала:

- А може, куме, хоч одну? А може хоч неповну? Це ж не самогон який... Як почали продавати комуністичну, я й послала йвана, щоб купив, і на-стояла... на калгані настояла... А може хоч пригубите?

Іван крутнув головою, облизнувся й плямкнув.

- Та кум же не вживає! - Озвався він.

- А ти? - Спитала його Надія.

- Щож я п'яниця, що сам питиму?... Та прийми її Бога-ради з очей, щоб тут і не пахла!

- Ні, хай стоїть... хай осьтутечки стоїть, хоч цим тебе покараю! Тепер дивися на неї й цмокай... Ага, а що!

Сказала і приставила пляшку до йванової тарілки. Іван поглянув на пляшку і знову плямкнув.

- Ой, і горенько ж...

Та він не показав. Чухнув пальцем підборіддя і насупивсь. - Отакої, думаю, посварилися! Знаю обох змалку. Разом же росли... З Іваном ми й у свинки гуляли, і недокурки збирали, і шпачинят у рідкодубах драли і городовичат били... Та разом і парубкували, і на службу пішли і війну одбули... Я й бояринував у нього й кумував... Та й степи наші були поруч... Ткачі - подружжя, як подружжя... А сварки їхні... та ще й малими хіба ж так вони сварилися! Пригадую: Надія з Івгом Залюбовською, що тепер за Войтом, оиділи у школі зпереду, а я з Іваном позад їх... А ми- це б то я та Іван - нема де правди діти - були чималими одірвиголовами...

- Чуєш? - Шепотить було Іван, звертаючись до Надії.

А що? - Обізаветься Надія, нашорошившись.

- А чи правда, що городовики їдять пиріжки з пасльоном, га? - Спитає він вдоволеній, що дошкулив городовичці.

А Надія оглянеться, блисне очима і собі спитає:

- А чи правда, що козаків индиками дражнять, га?

Іван і прикусить язик.

Або:

- Чи чуєш, Надіє?

- А що таке, Іване?

- А чи правда, що гамселі - люди веселі?

Ах здивується Надія.

- О, а ти хіба не знав? Чи не ти на тебе, Іване! Чого б же їм плакати? Та то тільки куркулі хуряться, а гамселі ніколи в світі!

Іван скипить, але тик-мик і тільки зачмичає носом та на мене позирає...

А мені частенько доводилося вострявати, товаришеві до помічі ставати. Іван ще й "отаманом" був між хлопцями, треба ж було його визволяти...

- Ей, ти, кажу, нагородня!

Надія мовчить, як води в рот набрала.

- Тобі що, питаю, позакладало?

Як не до неї.

- Чи ти чуєш, Надько?

- А чого тобі, Осташко? - Обізветься.

- Ти мені - кажу - не той... не дуже... ич, яка!

- А якаж я?

- Тоді визнаєш, яка!

Повернеться й лагідненько каже:

- Ну, бий... бий, бий... Може думаєш, що не подужаєш? Ого, ще й як, на теж ти й козак!

Тільки переглянемося з Іваном... - Так би, думаю, й зацідив!...

І доводилося нам мовчки терпіти "городовицьке знущання", хіба що й Іван пробурчить, сопуци:

- Та в їх, 'сової невіри гамселів і штани на гудзикові!

А частенько мирив нас учитель...

- Ей, ви там! Іван Ткачов! Евстафій Галатов! Ви снова асталопи, разговори разгаварівать! А ну-ка, стойте, балвани, на нагах! Встать!

Ми й схватимось, як опечені. А Надія шепотить:

- Діждетесь, здоровили, що вчитель вам скаже: - "Стойте, балвани, на руках!" - і будете тоді стояти догори ногами!

Та й стоїмо було, похнюпившись, та й стовбичемо було, пильнуючи, щоб голови не підвести та на кого не поглянути, бо тільки зиркнеш, хлопці, - здебільшого ж такі шибеники, як і ми... - ого, хлопцям дай було порвати! - поглянеш на одного, а він язик тобі висолопить і не втерпиш же, пирснеш, на другого позирнеш, а той таку пику скорчить, що, хоч і не хочеш, розрегочешся...

- Ей, ти там! Ідіот! - Зарепетус тоді вчитель. - А марш-ка, балбес, к стенке!

І йдеш... І стаєш... /А й не любили ж ми "стенки"!/ І витераєш спиною крейду, поки вчитель не крикне:

- Ей, ти там! Асьол! А марш-ка, овінья, на место!

А сядеш... Та чи довго ж усидиш!... Перша ж Надія обізветься:

- Заробили, розбишаки? А здорові!

І пішло й пішло... Було так, що і двічі на

день човгаш "стенку", або ще й "без абєда" до вечора сидиш...

А вискочимо з школи на двір, Іван не до кого, а до Надії біжить, щоб перепитала чи вірш який, чи ще що загадане... Надія перепитувала. І вона не до кого, а тільки до Івана зверталася, щоб її спитав, а він також завше був до її послуг... У школу ввійдемо, знову сварка з-за нічого. /Може й з нудьги./...

- Та не беріть же, куме, шийку, який із неї наїдок! Ось ніжка, ось крильце... - Порушила мовчанку кума Надія.

Вона повернула блюдо з стравою, щоб мені було зручніше брати.

- А за що це ви - питаю - кума Івана карасте?

- Зтоваришився! А все ви, куме! Хіба ж такий я на вас маю халь... Це ж ви йому підкалдикуєте?

Дивлюся на неї... Чи насправжки невдоволена з мене, чи так каже, - не збагну.

- Прискіпайся ще й до кума! Ой, і горенько ж з хіноцьким...

Та Іван не доказав. Зітхнув, плямкнув і мовчки поклав на свою тарілку шийку та пупець...

- А що ж я вам, кумо, заподію? - Знову питаю.

- Не через кого, а через вас Іван у патітуці... ось що! Доїли? Ось я ще вареничків...

Устала з-за столу.

На дворі загвалтували собаки. Іван, неначе його хто шилом штрикнув, схватився і прохогом вискочив із хати.

Дивлюсь, як порастєся Надія. Дивлюся й милуюся з неї... Наш дяк Петро Степанович - людина дуже тямуща щодо розуміння жіночої краси, якось сказав: - "Коли б я завідував небесною канцелярією, я погнав би херувимів та серафимів по Надію... Я звелів би посадити її на хмарі і дати їй кларнет, хай би собі грала! І достанеться ж така перлина одороблові!" /А Надія на це: - "Мій Іван таких, як Петро Степанович, десять за пояс заткне, а що він не повороткий та товсто говорить, це не гандж".../

А побралися вони без жениханнячка... Неначе вчора: гуляли у Войта на весіллі... Я бояринував, Надія старшою дружкою була... Молодь вийшла з хати у садок... Ми з Надією стояли під вишнею...

Я слухав її пророкування про майбутнє молодих, про вік їх довгий та пасливий... Коли це підійшов до нас дружок... А дружком був Іван... Постояв він - постояв коло нас, та враз по плечі мене ляс!

- Боярином кличу!

- З ким же це? - Питаю.

- О, як із ким?

Повернувся до Надії і пробубонів:

- Старости завтра... Як сонце заїде, так і той...

Дивимося на нього. А він потушчувався - потушчувався та й пішов.

Надія знивала плечима й каже мені, ковтаючи слова: - І що... Іван... думає собі?!

Дивлюся - облідли, зціпила зуби і ось-ось очі сльозами візьмуться...

А виявилось, що Іван не казав їй ні словечка ні про кохання своє, ні про думку свою.

Й з Іваном не то що не бився, а й не лаявся ніколи! Ще й малими ми один-одному не "брешеш", а "та-ні-бач" казали, а найбільшою лайкою було в нас "хай тобі абищо"! Та коли я побачив таке його поступовання з дівчиною, надумав, як слід, йому одчитати... Пішов та й вигукав його з хати...

- Та ти що ж це, кажу, га?

Та й одчистив, що аж тирса з його посипалась.

А він стоїть та тільки пряде очима.

- Та що ж ти - кажу - собі думаєш, га?

- А й справді, - каже... - І як же це я той... хука дав? Ходім... ходім до Надії... Ходім - каже - разом, бо самому якось той...

Підійшли ми до Надії. Стоїть вона засмучена, мене хустину...

- Чуєш? - Звернувся до неї Іван і очей не підводячи. - Думала ти собі, що я другу свататиму? Кажи!

- Ні... - Промовила тихо.

- А думала ти собі шукати іншої парі? - Кажи!

- Ні... - Сказала ще тихше...

.....
- Ой, щось сьогодні найшло на вас, куме, щось ви все уміхаєтеся! - Звернулася до мене кума Надія, поставивши на стіл полумисок з варениками.

- А дуже ви на мене гніваєтеся, куме? - Допитуюся.

Блиснула очима.

- Авжеж дуже! Щоб... А чого ж ви на козацьку одєжу напалися? Чим це вам завгорив той чікмінь? Та як на мене...

Та ввійшли кум Іван з Дорошем.

- Делечко! Та це й ви в кацавейці! Та що ж це у світі Божему діється? - Скрикнула Надія, побачивши Дороша.

- І не в кацавейці, а в "пальмерстоні", як каже Петро Степанович! - Промовив Дорош, подаючи Надії руку.

Надія хотіла Дорошеві щось сказати, але Іван накинувся на неї, махаючи руками:

- Та годі вже тобі, Надіє, ради Бога годі, бо ще й вареники прочахнуть! Ху-у!... - Віддихнув він, ніби скинувши з плеч якийсь тягар. - Та й добре ж, що прийшли! - Сказав Дорошеві. - А я вже думав - пропадуть вареники ні за цапову душу... Хотів уже за ворота вибігати, чи не йтиме яка спасена душа...

І аж руками потер від вдовolenня.

- А я - каже Дорош - націлявся на Остапа, а влучив у Івана! І добре, думаю, одвідаю... А Павла Базька ще не було? А в тебе - каже мені - жінок там дома - жінок! повнісінька хата...

- Сідайте ж, Гордію Зіновичу, сідайте! - Присили Ткачі гостя.

- Кажу ж: багато в житті радості... - Почав говорити Дорош, сідаючи до столу.

- Та щоб! - Перепинив його Іван радісно. - Од вареників і недужі одужують!

- А що думасте... - Озвався знову Дорош, накладаючи на свою тарілку вареники. - Один козак якось занедухав... Стогнав-стогнав, мучився-мучився, всі ліки перепробував та не бісового батька... І каже він жінці: - "А чи не зварила б ти мені, стара, вареників? Та не вари - каже - сорок, а звари тридцять дев'ять та великих"... - І що б же ви думали...

- І все ви, Гордію Зіновичу, щось вигадаете! - Промовила Надія, усміхнувшись.

- Отаке ще! "Вигадаете"! Та філософи кажуть *не* чистісіньку правду! То ти, Надіє, не знаєш, від чого той козак був одухав... Та в його ж не жіночка була, а золотко! Та вона ж йому до варенич-

7
- Та ти, бачу, ласий! - Перепинила Надія Івана, наливаючи в чарки горілку. - Аж олинки, бачу, течуть... "Золотко"... Пийте ж на здоров'я та скажете, яка смашніша: царська чи комуністична...

Іван з Дорошом випили... А випивши поглянули 'дин-на-одного і плечима знизали... Як слід, видно, не розкошували і не могли сказати напевно, яка смашніша: царська чи комуністична...

Надія налила їм ще по одній. Обидва погодилися, що путнім козакам не личить "на одній шкандибати"... Потім вони "старовину" згадали, згадали, як колись люди "тройцю" шанували... А нарешті було визнано, що який би режим на козацьку голюву не був, а "віз все матиме четверо коліс"...

Кожну чарочку вони напучували побажаннями: щоб "великомученики вареники" щільненько вкладалися, щоб вороги котилися під ноги, а супостати під п'яти, та щоб козаченьки скакали все "гоц"... А за четвертою Дорош промовив: - Так хай же там нашим легенько гикнеться!

А кум додав:

- І по Сербіях і пі Волгаріях і по Сибірах!

Надія забула, що хотіла карати Івана і - хоч і не пила - дуже розвеселилась і дбала, щоб гості були вдоволені.

І досхочу всі вконтентувалися...

Вернувся від бабусі Гнатко, мій хрещеник. Давши чолом, він сів коло мене.

Та ось знову залементували собаки.

- І хто б же це так пізно? - Промовив Іван, підводячись.

Кеді-не-кеді він пішов із хати.

- Так бачу, кумо, я дуже таки вас прогнівив...

- Звернувся я до Надії.

- Кажу ж підкалдикуєте! Надів був чікмінь і як на світ народився, а це: - мене - каже - дупить твій чекмінь!... Аджеж - каже - і кум Остап у патітуці!

- Та ти ж, Надіє, городовичка! - Озвався Дорош.

- Була колись, Гордію Зіновичу, була колись! Тепер я - козачка, чоловік мій козак і син - козак!...

- А мені тато й бесмет сплавлять! Ази, мамо?

- Востряв у розмову мій хрещеник.

Дорош поглянув на Гнатка, усміхнувся й питає:

- А хотіла б ти, Надіє, щоб твій брат Павло та козаком став? Хотіла б? Чи може вже й ти скажеш, як той Терешко Таран - "На мушку 'сових душ", га?

Надія поглянула на Дороша, повела очима від нього до мене й замислилась. А Гнатко припав до мене й каже пошепки:

- У татка аа тли цікміні... Поплосіть, щоб один даіи дядькові Павлові, щоб вони козаком були... Добле? Поплосите?

Дивлюся на нього, - очі блищать, і якийсь він схвильований.

- Добре! - Відповів йому потихеньку.

Гнатко схватився й побіг.

Увійшли: Іван та Павло Базько, його шуряк.

- Так що, Надіє? - Питає Дорош, коли привітався з Павлом.

- Мені здається, що чікміні...

- Кому чого, а курці проса! Тільки й думоньки! - Перепинив Іван жінку, махнувши рукою.

- Йване! - Скрикнула Надія, насупивши брови.

- Коли "жіноцьке кодро", як ти кажеш, ні до чого, так чого ж ти тоді і вночі мені спокою не даєш, га? Муничиться, стогне, крекче... - Не спиш?

- "Добре, - каже, - що ти можеш спати, а в мене думки"... - Які думки? - "Та треба б нам з нашими городовиками помиритись, а як? Може б ти що порадила?" - Так на що ж тоді, Йване, й моя рада здалася!

- А я, значить, так думав... - Озвався Павло. - Поки, значить, "товарищі будуть, то будуть у нас козаки й городовики, а збереться Красва Рада, тоді вже, значить, і зрівняємось... Тепер уже зрівняємось, порозумішали!...

Убіг Гнатко. Він привітався з дядьком і, обхопивши рученятами мою голову, прошепотів:

- Поплосили? Взе? Дадуть?

- Авжеж дадуть! - Сказав я, не роздумуючи.

Гнатко одірвався від мене й побіг.

- Так я, Йване, поспішаю... ще треба на Сорокхат ізбігати... Я, значить, думав, що нема нікого... Так може б ми, значить, той? вийшли? - Звернувся Павло до Йвана, підморгуєчи.

- А чого ти? Свої ж! - Промовила Надія.

Павло позирнув у мій бік, поглянув на Дороша і знову повів очима на мене.

- Кажи! кажи! - Підбадьорив Павла Дорош.

- Так, значить, Іване, завтра на виборах твоя голосування буде... Як Гайовий за вус візьметься, так, значить, і той... і руку догори!... А рано свій куток обійдеш...

- А хіноцтво нехай борщі варити кине! - Додав Дорош.

- Ага-га... так-так... а я про борщі й забув! Так йй пішов, значить... Подамся ще на Сорок-хат... Ага й забув... Стрів оце Вардадима, а він і каже: - "Ну що, чия взяла?" - Як - питаю - чия взяла? - "Та неп же?" - Так що ж - кажу - що неп?... - "А те, каже, що тепер ми вашого брата - нагороднього прикрутимо!" - Дурний ти, кажу, дурний, аж крутишся!... - Так прощайте ж... Проведи ж мене, Іване!

Павло попрощався і вийшов з Іваном.

- Цікмінь! цікмінь! - Вигукнув Гнатко, вступаючи в кімнату. - О, а де з дядько? - Спитав він, повівши очима по хаті.

- Пішов дядько! А на що то ти приніс цікмінь? - Спитала Гнатка мати.

Я розказав, про що клопочеться мій хрещеник.

- А йди лишень, любий, до мене! - Покликав Гнатка Дорош. - Добрий, добрий козак буде з тебе, як виростеш! - Сказав, погладивши його по голові. - Однеси ж, а як дядько прийдуть, тоді й даси... добре? Спитаєш татка та й даси...

- Добле, дідусю! А мені, мамо, й цікмінь сплавите? - Звернувся Гнатко до матері.

- Хай, сину, я татків перешию, там є старенький... Однеси ж! І як же ж ти ото дістав із хортки? Та не дуже ж його хмакай, а то джя-джя!

Гнатко пішов.

- От і заховайся! - Каже нам Надія. - Це ж він, пущівіринок, підслухав! Говорили вночі... Я й кажу Іванові: не тільки козакам не треба цікміня цуратись, а і всім нашим городовикам у козацьку одєжу треба вбратись... Тепер що ж - землю поділили, то всім треба бути козаками!... Та тепер - кажу - не докупишся, не справиш... Маєш три, то й дай один Павлові... Вберіться та й ідіть разом на вибори...

- Оце так! Це вже по-мійому! - Вигукнув Іван, переступивши поріг.

- Що таке, Іване? - Спитала Надія.

- Гарнізувалися! - Повідомив він пошепки і,

розмахуючи рукою, додав: - Ну, тепер, Партков, на-
чувайся! А знаєте... доведеться таки чікміні на-
дивати! Чувсте? Та Павло таке каже... каже, що...

- Та треба! - Перепинив Івана Дорош.

- А бачиш! Щоб було дати Павлові! Казала!

- Звернулася Надія до Івана.

- Та я йому той... а він каже: - я й сам спра-
влю, а на вибори і в шапці піду, в мене - каже -
є куйнара...

На дзвіниці продзвонило десять.

- Ого-го! Пізенько! - Промовив Дорош, підво-
дячись.

На дзвіниці ударило ще раз. "Дід" Бахан з про-
соння помилився і, щоб виправитись, "одбив" одну
годину.

- Так ти ж, Іване, раненько на своєму кутку...
Та борщі нехай хінота варити кине, такий же день!

- Нагадав ще раз Дорош.

За одним рипом пішов і я з Дорошом.

.....
Дорогою Дорош мені каже:

- Так ти вже міх зарічаннями... А як хінота
вдруге збиратиметься, нехай не піднімають галасу,
всякі ж люди вулицею ходять... І правду кажуть:
дві - базарь, а три - ярмарок!...

А прощаючись додав:

- Може б зайшов коли? Лист прийшов від Артема
з Югославії... З Іваном і приходь...

.....
Мати чекала...

- Пізенько, пізенько!

Позіхнула й перехрестила рот.

- На рано - кажу - чікміні мені, мамо!...

- Уже достала!...

Дивлюся на неї.

Наблизилася до мене й каже шепотом:

- Комітет загадав!

.....
- А я, братіку, трохи-трохи був не вострав!

Так кортіло сказати та побоявся! - Каже мені Зінь-
ко, коли я розбирався, щоб лягати.

- Що сказати? Кому?

- Стояв я коло хвіртки... Стеріг, щоб хто не
підійшов під вікно та не підолухав... Чую "ора-
торка" й каже хіноті: - "Так дивіться ж завтра на
мене!" - Добре, думаю, а коли ви на вибори не прий-

дете: у холодну вас посадять, чи занедухасте, то тоді ж як? - Хотів піти та сказати та побоявся... Сама ж тобі хінота була!

- А треба було... - Кажу Зінькові, а сам думаю: - а що ж, як Гайовий на вибори не прийде, занедухає, або-що?

ЩО РОБИТЬСЯ ДОМА.

/3 листів/.

...Як ще були наші дома, хотіли орати, а як не дали землі, так кинули й думати. Хто клопотався, тому землю вернули, а ми не клопотались, бо тепер і робити нема кому. Скопали город та й тільки. Забрали все. Казали, що після урожаю сплатять. Багато людського забрали, бо людським харчуються. З одягачкою та обувачкою дуже скрутно. То лишенцям не давали, а тепер і тим, хто не в комуні, не дають купувати в кооперативі, хоч і купувати мало щось. Усі у нас голісінькі. У кого служба, ще живе, а так хоч здихай. Як наших уязли, Карпо їздив у Краснодар, та не допомгло. Берусь під гребло. Карпів хлопець писав весною, що рубають ліс. Подав фотографію, такий повновидий, а то він з голоду опух. Коли б - каже - не холодно, то й не подумав би, що Росія, бо скрізь по роботах наші люди. Веклина овекруха тронулась. Як погнали їхніх, вона й тронулась. У нас молотьба, і хліб новий є вже на базарі. Трохи подешевшав: з карбованці хлібинка, а остання уся страва дуже дорога, керделі погані 25 коп.^{ів} блюдечко. Дуже обідила тля. Ваштани, огірки зовсім поїла, а на хлібах є прусик і вонючка...

.....

II

...Напиши, детка, чи живий ти. Не забивайся, си-ну, у ту Америку, бо чи й побачу тоді тебе. Я ще койойяк хожу, тільки зуби болять. Ніколи я на зуби не хворіла, а тепер ні вдень, ні вночі спокою не

маю. Наші усі живі - і ті, що дома, і ті, що не дома. Уродило у нас не дуже, і мабуть не переви-
мусмо. Та ще як і братимуть... Пиши тільки про
здоров'я. Цілую тебе. Мама.

Од себе додаю: пиши коротенько, хоч раз на
місяць, бо мама дуже хуряться.

Я вже думала, що сидітиму без роботи. У тій
станції, де вчителю, хотіли знову по школах заве-
сти навчання по-московському. Приїздив інспектор
і дав зрозуміти, що, коли не буде українських шкіл,
не буде і колективізації, що ніби колективізація
сполучена з українізацією. Батьки захиталися були
і почали говорити: "хай учать дітей хоч по-грець-
кі, тільки щоб не було колективізації". А це пи-
шуть мені, що на зібранні батьків вирішено: "що б
там не було, а школи хай будуть наші, хай дітей
по-нашому вчать". - І так по багатьох станицях...

Мама кажуть: - "І що ти там усе пишеш? Допиши
ще про ліки на зуби, чи не знав він ліків яких?"
- Мучиться, бідна, дуже. Фершал наш умер ще перед
Різдвом, а новий такий п'яниця та нечіпаха, що
його обминають люди. Писала б тобі й писала та
"мовчи, язичку, кашки дам"...

Захарькова Катерина майнула аж у Баку. Як ді-
ти повмирали, вона й повіялася...

Цілуємо тебе.....

III

...А ще окрізав у нас біда й нужда й нищастя чи-
сто завоювали нахажі люди і ми вже ни хазяїни а
хуже як нагородний люд живимо і скрізь де ни по-
дивися упущеніє і розор усе розвалюєця і життя
розвалюєця і чим кончиця ни звісно. А де урохай
ни дуже і загадали у колектив іти робити бо самі
ни справляюця і ни наймали а одбуча як на тихню-
ву колинь так тепер у колектив на іх робити а своє
стоїть і нікому пожалуваця бо істарший і менший
нахажі люди ни обрашають вниманія хоч і ни кажи
бо ми кулаки і уже і з хати вигнано а кулаки а
вони кажуть до третього коліна которі хазяїни бу-
ли без правів будуть і якщо то на колектив роби і
хоч і кажуть заплачимо а загадують не наймають а
у іх порядку нима і все розтягають і продають тих-

чем і розбігаюця які наші а які нахожі вписуюця.
А ще лавка коперативна порожня нима нічого. А ще
де хто по шатрах живе циганами стали пішли були
доці попростувались а хто тікає бо невиробка.
А ще бунти пішли война буде чи ні ни знаємо хто
каже буде, а хто каже ни буде навірняка ни знаємо
а ще і не думай сиди там аж поки. А ще всі тобі
жилають чого жилаїш сам собі і з тим до побачиня
а ще питаїш про школу так що наша школа пішла а
ще питаєш про городовиків то котрі здавна живуть
як люди которі ни здавна нахожі комунисти обіжа-
ця на них усі і з тим до побачиня удруге...

.....

НА ЕМІГРАЦІЇ.

/З листів/.

...А надворі таке тут робиться, що страх! Це б
у нас дома сказали "горобина ніч"... І на душі не
весело... Сьогодні так дощулили, що коли б тіль-
ки була віза, то знявся б і поїхав до Франції. І
мабуть таки терпець урветься, чкурну до Перебий-
носа, як ви писали.....

Ви знаєте, до чого я додумався? Я вважаю неща-
стям великим, що ми живемо тут, а не в справжній
Європі. Ми тут не тільки не розумнішаємо, а губи-
мо і той розумець, що був у нас.....

Найшовся один наш архаровець, що пристав до
"Братства русскої правди" і роздає прокламації,
щоб козаки додому посиляли... Притаскав їх з Вєх-
града. Роздає й каже: - "Як додому писатимеш, так
положи у конверт".....

І відкіля ці яничари взялися серед нас? Усе
про імперію клопочуться. Та ще й вихваляються, які
вони слухачи".....

.....

На одній прокламації намальовано звірище: зу-
би вискасило, очі витрищило, з пазурами і з хво-
стом. А голова хидівська. Хвостом ця "гідра" об-
хонила якусь хінку, видно, "Русь-Матушку", а вона
її не помітила спить собі в задріпках на хвості

і неначе й не хуриться. Хоч руки у неї, правда, звязані. Це один малюнок. А далі такі: сидять два жидовини, а перед ними лежать серп та молот /підписано: "герб 3-го інтернаціонала"/; Соломія з блюдом, а на блюді голова Івана Хрестителя; бордатий хид на мотузку веде "товарища"; веселий жидок розсівся на отілі Кремля і дивиться, як під стінкою московські матроси та червоноармійці розстрілюють священика; "русская тройка" - запряжені: селянин у лаптях, робітник з молотком та червоноармієць з рушницею, - ця "тройка" поганяє довгим батогом кудлатий хид, а на фаєтоні розсілися товстячі жид із жидівкою. Далі намальовано череватого жиди, а його оточили робітник з молотком та селянин у лаптях і підписано: "грабь награбленное". Далі верхи якийсь "Бруслан Лазаревич", під святого Юрія, проштрикнув списом звірище...

Крім цієї прокламації, ще з десяток з такими підписами: "Русский Рабочий Союз", "Центральный Комитет Всесоюзного Союза крестьян"/Москва/, "Объединенная Русская Национальная Организация", "Рабочий Союз"/Тула/, "Верховный Круг Братства Расской Правды". Не хватає, як бачите, тільки "Совета Дона, Кубани и Терека"...

І всі ці прокламації такі свіженькі, що аж пахнуть, видно, недавно з друкарні...

Так коли я побачив ці прокламації, то сказав, що їх не треба додому посилати, бо це їх руські чорносотенці випускають. Та на що ж - кажу - й посилати їх до Р.С.Ф.С.Р., коли під прокламаціями написано: "Москва", "Тула"... І ще кажу: - а що ж буде дома тому, кому вони пошлються, та коли з ними піймаються?

Та всі мої слова, як горох той об стінку... - "Диви, які хороші!" "І мені наравляться!" "Споминається, як ми колись цей самий інтернаціонал зничтожали"... "Он і у "Вольній Кубані" про "руську правду" написано, а ви кажете, що г...о!" "І я скажу: поки царя не буде, порядку не буде!" "Що ви не кажіть, а поки жидів не виріжемо, добра не буде!" "Наша програма: бей жидов - спасай Росію!" А один дончак ще й додав: - "Канешно, пока жидов та хахлов на Дону не истребим, порядку у нас не будет, дело ясное!" - Отак забалакали... Отакий "голос народа"!

Ви якось писали: - "Ми як якісь дагомеїці,"

або що... Усі оці наші джигитовки з курбетами по Західній Європі тільки нас понижують... На нас європейці дивляться, як ми дивились колись на даго-мейців, яких було привезено до Катеринодару"...

- Я тоді писав вам, що у Європі побувши, ми наберемось ума і вилюдніємо, та бачу, що Європи ми й не нехаємо, а тут пройдисвіти а "русской правды" тільки засмічують нам голови...

Знаєте, до чого я додумався? Я додумався до того, що всі оті,..... та "брати" з "русской правды" не хто, а большевики... Хоч ви мені що, а большевики!...

Тільки большевики з другого боку. Ленін, Троцький та Сталін - большевики ліві, а ці всі генерали - большевики праві... Чи не помиляюсь же я? Що ви скажете?

А через правих большевиків і ми збольшевичились... Та ще й як! Нарікаємо на большевиків лівих, що вони і оякі і такі, ні халю, ні совісти не мають, а ми хіба луччі? Один, розглядаючи товсту хидівку на прокламації, як почав згадувати, як "жидівки мняшкурили, коли од большевиків ослободжали"... І закінчив: - "Ну й допадусь я, як Бог дасть, ще поход буде!" А другий і собі почав згадувати, як городовичок на хуторі зігнали в сарай і... "усім було продовольствів, а тоді й хутір опалили"... /Це ми так "ослободжали"!/ Та хіба ж не большевики, коли казати по правді? А коли з Перу дійшла була чутка, що там "кожному козакові дається по індіанину, щоб робив, а козаки тільки поважають... і таке там добро, така "слобода", що що хочеш, те й роби, бо начальства поблизу нема"... - то хіба ж так де-кому закортіло покинути "гнилу Європу", де тобі ніщо не лежить погано, ні "продовольствія" не здобудеш... /Прикусили язик, коли почули, як там наші "поважають" та з голоду пухнуть.../

Та ви тільки не подумайте, що всі ми такі до одного. Ні, не всі. Большевики між нами це або ті, хто дурний до краю, або ті, що ще й досі козирять-ося та начальство корчать... Позавчора..... напидились і давай співати на голос "Было дело под Полтавой":

"Думал Троцкий, думал Ленин,
Что Россия умерла.

Мы присяге не изменим,

Служебного долга

Полно русському народу
Быть у красных за рабов,
Мы несем ему свободу
На конце своих штыков"...

А тоді ще "бантики", а тоді "Боже, царя храни"... А тоді лу-лусь пляшками по посуді на полиці...

І ці більшовики лагодяться "нести свободу"!

А ви ще мабуть не знаєте, що Науменко в Перу не їде, а буде організовувати повстання на Кубані. Он воно що! Ніби таке розпорядження від Міллера. Думка така - "ослободить" Кубань, а тоді марш-марш на Москву. Уже й охотники є їхати додому робити повстання. Кажуть, буде приказ зібрати гроші на дорогу. Про все це казав сам полковник....., якщо, звісно, не бреше.

II

Написали мені з дому, що там уже якісь бригадири поведи́сь. Прийшов бригадир до жінки і питає: де чоловік, і скільки він табаку садив? А тоді звелів посадити десятину, або заплатити грішми 500 рублів. Жінка в сльози, то він і спу́стив до восьмої. Жінка вже зо мною розвелася, щоб у Сибір її не пгнали, бо що ж із дітьми їй робити, коли забастують...

Я вам перепису листа од сина. Як прочитав його, так наче побув дома. Йому п'ятнадцять літ, а пише, як старий. Читав я, читав та й заплакав. Сюди б його, та в люди б вивести... А матері уже б дочки засталися, - дочки меншенькі, одну ще в колиці покинув. А лист такий:

"Любий наш Тату!

Писали Вам на святках, а Великоднем Вас поздоровляли та чи одержали нашого листа, ми й не знаємо. Сидимо круг столу: мама, дядько П., я, Галя та Прися і оце Вам пишемо. Ми усі живі й здорові і що-дня Вас ізгадуємо. Як вечір та всі в хаті, так і згадуємо. А буває так: увечері, як згук який знадвору влетить у хату, як за вікном щось зашурудить, ми всі так і здригнемось, чи не Тато наш вернувся? Але по хвилі надворі все стихне, і ми тіл-

ки зітхасмо мовчки. Уже дуже скупили за Вами, Тату!

Землю нам вернули і худобу віддали. Не віддали тільки свиней та курей. Жалкувато, та ми не журимосся. Дядько П. дали нам поросля і дві квочки. Мама підсипала квочки, і вже такі курчата /38/, що й приховувати треба. Новина у нас така: прийшов був до нас бригадир. Прийшов і дуже нас налякав. Налякав, поперше, тим, що все обличчя його у гноянках, і ніс ганчіркою перев'язаний. І страшно і гидко було дивитися. А прийшов він ось із чим: - Муж где? - Питає у мами. - А хто його зна, як пішов, та й нема... - А табак он сеял? - Садив. - Кажуть йому мама. - Скільки? - Три десятини. - Одну десятину должна посеять, бо штраф 500 рублів, имуществу буде продано, а деньги в казну... Мама поїхали в район, а в районі сказали, що треба робити, що велять. Кинулись мама до бригадіра і вмолили таки. І посадили восьму десятини...

Дядько П. вже старі стали. Вони вже не добачать і нічого вже не кажуть, а за ними все гаяються. І все за те, що колись у Раді були. Дядько П. порадили мамі, щоб розвелись з Вами, Тату. Так, кажуть, треба. Мама з місяць плакали, а як почули, що по Чорномор'ї позаганяли бо-зна куди жінок таких, як мама, і що вони дітей посиротили, то пішли й розвелись. Я спитав маму, чи й про це Вам написати, а вони сказали: напиши, сину. Напиши, що Бог простить, бо діватися нікуди...

Прися все допитується: який Ви, Тату? Чи чорнявий, чи білявий, чи високий, чи низенький. А мама все кажуть Присі: чорнявий наш Тато, високий наш Тато!

У мами тепер одна острашка на Прися. Як вона пустує, мама зараз: та ти що це, Присячко? Чи ти хочеш, щоб Василь Татові написав? - Вона й покине пустувати.

Обмаль у нас паперу, Тато! Завтра дядько П. поїдуть у Краснодар одвідувати дядька М. і одвезуть листа в поштову скриньку.

Усі бажаємо Вам, Тату, здоров'я. Я, Галя та Прися даємо Вам чолом. Дядько Петро подають поклін і кажуть, щоб хили там та не журилися, бо хурба сушить. Мама бачили вчора бабусю. Бабуся казали, щоб, як писатимемо, поклін подали...

Так отакий лист. Признаюсь вам, тонкослізний я став, переписую та плачу. Літа чи що... І коли вже їх греці візьмуть? Чи доживемо?

Заходив я оце до..... Розбалакалися про нашу політику, а він і каже: щой, каже, "оно верно", та мов, каже, "положение"... Вони ж, каже, мене поїдом їстимуть і з'їдять... а щой я тоді робитиму? Ще, каже, чого доброго, і комуністом зроблять, хіба їм довго? - І справді, їм не довго. У нас же тут, як кажуть, вовк у пастухах, а лисиця у птичницях.

Перуанці наші хоч би вже й додому. Дожилися ринді! А як читали листа....., то ще й сміялися: "що він нам про роботу та про климат пише, ми не маненькі... Та ми такі героїці, що нічого не боїмося!" - Не "героїці", а валашки, яких на заріз погнали...

Прочитали оце гуртом Кашенкову історію заповрохців. Тех - я вам скажу - було катавасій усяких... Мабуть уже як повиростають наші діти та онуки, то може й буде пуття, а ми ні до чого. Принесли сьогодні з пошти книжку N 21. Книжки читають та тільки є такі читачи, що дуже залязрюють...

.....
.....

Марко Підгірний.

"ГОНИ МОНЕТУ"!

"Монету, гони монету -
И честь и стыд давно от-
петы"...

Брат кубанця-емігранта пише з дому, що він під Великдень "случайно потрапив домою", "несмотря на трудность и могущую быть смерть", бо йому "все же захотелось пробраться в стены родного дома"... що він лаштується "тайно" погостювати дома перший день свят та й знову "удирать на территорию", де перебувають всі ті, хто воює з більшовиками, або, як він пише у своєму листі, "с этой сволочью" і "дрянью"...

Брат ще пише, що на Кубань "хотя туманно до-

ходять слухи", що закордоном "єсть організації: су-
ществують атамань і даже правительства"; він до-
дає до свого листа "прилагаємое" - "привыв пов-
станцев с Кубани" і висловлює надію, що це "при-
лагаємое" можна буде закордоном "предать гласно-
сти нашей казачьей эмиграции"...

Побакавши братові-емігрантові здоров'я та по-
давши "привет" "от тысячи казаков, живущих в ле-
сах, полях и оврагах всем зарубежным казакам и
русским людям", брат написав під своїм листом:
"20/4 1930 г. Кубань".

А в "Призыве" повстанці повідомляють "зару-
бежных" "казаков и истинно-русских людей", що
вони не припинили боротьбу з більшовиками.

- "Много из нас - пишут повстанці - стало
атаманов: Дубровских и Зелимханов, которые...
уничтожают эту сволочь"...

- "Молодые и более отважные бежим в леса,
поля, а оттуда мстим всей этой дрянью"...

Але хоч Дубровських і Зелимханів між повстан-
цями й багато, а надія на них, видно, погана...

- "Беда та, - пишут повстанці, - что мы раз-
рознены, нет рук, которые нами бы управляли,
нет командиров истинных лиц"...

І з "Призыва" видно, що повстанці всі свої
надії покладають на "зарубежных казаков" та
"истинно-русских людей"... До того ж

- "В последнее время - пишут повстанці - нам
удалось узнать, что казачество, находящееся за-
границей, сохранило своих атаманов, и правитель-
ство имеет свои организации"...

І повстанці звертаються до "всех братьев, лю-
бящих Родину и родные края" з проханням допомогти
їм...

Закінчується "Призыв" так:

- "Привет от тысячи казаков, живущих в лесах,
полях и широких просторах родного нам Кубанского
Края, всем вам - зарубежным казакам и русским лю-
дям"...

А під "Призывом" написано: "20/4 1930 г. Ку-
бань".

Брат-емігрант, одержавши листа та "Призыв",
передав їх "кому слід", а тепер ці документи "пре-
даны гласности" на сторінках "Кавказского Каза-
ка" / N 7/.

Читаєш ці "вісти з дому" і мугикаєш... Мугикаєш і думаєш: що на Кубані є повстанці і що їх там чимало, це - так; що між повстанцями є й брати кубанців-емігрантів і це так... Але щоб "брат", пишучи листа свого 20/4, тобто на перший день Велкодня, та зміг долучити до нього "прилагаемое" - "Призвів повстанцев с Кубани", який написано 30/4, тобто аж після Провід, то це вже щось не так...

Та чи так, чи інак, а у наших "истинных лиц" уже аж хижки затрусились, аж дух забило...

Першим вихватився "Кубанского Офицерского Дивизиона полковник Гутьяр". На сторінках того ж "Кавказского Казака" / № 6/ це "лицо" "предало гласности" своє "воззвание" - "Открытое письмо казакм". А в "письме" воно, "лицо" це, пише, що "для организации восстания необходимо 2.000.000.000 динар", що треба ці гроші зібрати серед еміграції і що зібрати їх можна, коли його послухати...

"Лицо" каже:

- "Лозунг момента - все вали в одну точку: гони монету центрам борьбы: 3.000.000 по 100 динар - ровно 300.000.000, второй месяц-600.000.000, 3 - 900.000.000, 4 - 1.200.000.000 и так далее до результатов; для сего только надо попоститься каждый месяц 7 дней, что только будет полезно для тела и духа"...

Та знаючи, що емігранти "центрам борьбы" по доброму "платить не хотят", "лицо" пропонує прихучити їх...

Прихучити так:

- "Очевидно, требуется какая-то палка... Я предлагаю такой лозунг для русской эмиграции вообще: кто не докажет документально, что платил в "Фонд Спасения Родины" 1 % заработка или дохода с капитала, тому въезд в будущую Россию будет запрещен навсегда, что будет проведено в жизнь общественным мнением в законодательном порядке"...

А на доказ того, що "лозунг-палка" не іграшка, і що емігранти "палки" злякаються, - "лицо" свід-

чить:

- Одна казачка мне сказала по этому поводу:
"ну, тогда - при лозунге-падке - станут платить"...
"Лицо" навіть подає адреси, по яких треба
"гнать монету".

Адреси такі:

1. "Фонд Спасения Родины",
2. "Верховный Круг Братьев Русской Правды",
3. "А казаки своим атаманам"...

А за першим "истинным лицом" і друге виткнулося. Друге "лицо" - теж "истинно-русское" та ще й, як кажуть москалі, "чумазое"... У тому ж таки "Кавказском Казаке" / N 7/ читаємо:

"Приказ"

Кубанского Войскового Атамана

V 12.

Крательво.

20 июня 1930 года".

.....
А під "приказом" підпис: "Генерал-Майор Нау-
менко"...

Не будемо на цім місці говорити, чи це "лицо" має право не тільки "прикази" видавати, а навіть "Кубанским Войсковым Атаманом" себе величати, про це хай іншим часом, другим разом... Скажемо тільки, що першому "лицу" - п. Гутьярові далеко до цього другого "лица", як куцо́му до зайця... Та й справді: поки п. полковник за "палку" взялися, вони хоч потрудилися: їм довелося підрахувати і скільки саме "центрам боротьби" грошей треба дати і скільки днів на місяць емігрантові зубами треба клацати, довелося навіть "таблицу умножения" згадати, а це друге "лицо" зразу за "дрюк" і... "го-ни монету"!

Та все ж не думаймо, що друге "лицо" так собі - не сіло - не пало - націлилося "освободять" кишені. Ні, воно в "приказе" подає й підстави для доення кубанців-емігрантів.

"Підстави" такі:

- "Казачество, доказавшее в течение всей гра-

жданской войны потоками своей крови любовь к Родине и родным краям, должно ныне выполнить свой долг взносами материальных средств на дело освобождения Родины"...

- "Вы читали письма из дому... Нам необходимо послать туда верных и надежных людей, которых знаем мы и которых знают там". В этом вопросе надо быть очень осторожным и для этого, как и другой работы, необходимы большие средства"...

- "Эти средства будут расходоваться ... исключительно на дело помощи и освобождения наших братьев, вызывающих к нам и верящих, что мы им поможем"...

И тако попятаквши, це "лицо" вигукве:

- "А по сему приказываю:

Всем кубанцам, находящимся за рубежом, где бы они не находились, делать ежемесячные взносы в "Фонд Освобождения Родины"...

Размер ежемесячного обязательного взноса устанавливаю для казаков, проживающих в Югославии, 10 /десять/ динар, в других государствах соответственно в местной валюте"...

А в "Указаниях" до "Приказа" "лицо" ще й додав:

- "От обязательного взноса освобождаются только инвалиды, немощные старики, учащиеся и дети"...

- "Правлениям станиц, хуторов и старшим в группах взять на учет всех кубанцев, проживающих в их районах, хотя бы таковые и не состояли в их организациях. Полные списки представить в Кубанскую канцелярию с указанием возраста и станицы"...

- "Станичные и хуторские атаманы и старшие в группах получают из Кубанской канцелярии подписные листы, в каковые надлежит вписать всех кубанцев данного района с отметкой невносящих"...

И це "лицо" подав адресу, по якій кубанцам треба "гнать монету". В "указаниях" написано:

- "Собранные средства направлять для пересылки мне"...

Читаеш цей "приказ" і думаеш: і чом би п.Гуть-

ярові ще не потрудитися та не порахувати, скільки саме клепок не хватас в голові того чи іншого "істинного лица", яке на кубанців-емігрантів наміряється "палкой"...

А ще думаєш: хоч кубанці-емігранти і дуже і запаморочені й залякані, - правди ніде діти, - а особливо в Югославії, а все ж на "приказ" "гони монету" вони скажуть "дзуськи"! Бо і знають, що "палка" має два кінці, та й не сліпі ж - бачать, що йдеться все до того, що "палка" походить не по козаках-емігрантах, а по "істинных лицах"...

Ю.Леглеч.

"ГЕНЕРАЛЬНА ЛІНІЯ".

/Совітський фільм/.

Большевики великі хвальки і не аби-які майстри реклами. Навіть свої мрії, що й меж не мають, вони уміють представити, як одержані досягнення; з ледве помітного натяку на поступ у господарстві вони творять епохальне явище, а найдрібніший прояв цього поступу, яким у Західній Європі і малу дитину не здивуєш, у них обертається в досягнення "планетарного масштабу"... Большевики архи-майстри будувати "потьомкинські села", призначені для приїжджих закордонців...

Але, чим далі, їм все більше не частить, все частіше й частіше з їхньої реклами одержується пшик, який викликає тільки усмішку та хитання головою...

Фільм "Генеральна лінія", що большевики пустили гуляти по Європі, щоб показати "буржуазним країнам" наслідки їхньої колективізаційної політики, якраз і свідчать про цей пшик...

Фільм цей знайомить європейця з життям російської "деревні", з побутом "мужиків" і показує народження та ступневий розвиток колективу. Відність, некультурність, безпросвітна темрява і хахлива неохайність "мужиків" вражає не тільки західно-європейця, а і кубанця-емігранта, якому фільм цей "відкриває Америку", бо кубанець і не

уявляв собі, як у дійсності живе російський селянин. І безстороннє треба визнати, що ця частина фільму режисерові вдалася...

І от серед побитих злиднями, пригнічених і затурканих громадян "деревні" знайшлися ентузіасти комунізму. А між ними завзята колективізаторка "піонерка" Марфа... Ця непогодженість дивує, і її ніяк не можна б було зрозуміти, коли б серед "мужиків" не крутився енергійний добродій у шкуратяному патітуці, в кашкеті з кокардою і з обличчям Леніна... Цей "товаріщ" і являється, власне, керівником заснованого колективу. Чи був у цього будівничого нового ладу наган за поясом, чи ні, я не примітив, але мабуть був, бо без нагана чи й пощастило б йому укусювати розлючених "мужиків", що накинулися на вторговані колективом гроші, щоб їх розібрати...

Та ось ми бачимо перше придбання колективу... Але кого ж можна здивувати сепаратором? Одним малесеньким сепаратором на цілу "деревню"! Та режисер добре знає, чим можна не тільки здивувати, а навіть приголомшити — перед глядачем з'являються чудові, "планетарні" большевицькі "досягнення": широкою річкою в один бік тече молоко, у другий — сметана, а в чистеньких стайнях стоять десятки відгодованих корів, що раптово з'явилися на світ Бохий від "сознательного" бузівка Фомки, якого придбав колектив... — Це т а к и й с о н при-видився "піонерці" Марфі...

Надзвичайні "досягнення"!

А дійсність така. Колектив надумав придбати трактор. Надумав, власне, "товаріщ" у шкуратяному патітуці... Але, як би там не було, а колектив носилає уповноважених по трактор... І починається оббивання порогів большевицьких інституцій... Фільм тут уже показує дійсність: Канцелярщина, бюрократизм і знаменита споконвічна "золота" московська, як на долоні!

Та ось тяганина скінчилась, і трактор привезли... Стріває його "деревня" і отриває не як, а з музиком... "Піонерка" Марфа овяткує перемогу... Та пустили трактор у роботу, а він їхав-їхав та й став... Став, сучий, і не рух, хоч ти йому що... Шофер бідкається, клопочеться коло трактора, але він не з місця... І це знову — дійсність... Але спритний режисер знає, як порятувати справу, як

знайти вихід із скрутного становища... Завзята Марфа враз відчула своїм серцем, що шоферові непереливки. І печене й варене вона кидає і чим-дуж поспішає до трактора... А шофер кидається до Марфиної спідниці, відриває від спідниці клапоть, тре здобутою ганчіркою неслухняний трактор і... і домоткане полотно, торкнувшись машини, творить чудо - трактор рушив...

А далі ще й такий трюк: до трактора чепляють з п'ятдесят порожніх селянських возів, і ціла ця валка не знати чого гарцює по полю, а сердешні "мухикі" - здивовані й розгублені - ганяються верхи за возами...

У фільмі є й "глітаї", що разом із священиком "шкодять" колективові. Але ці постаті епізодичні, і вони не притягають уваги глядача, хоч режисер і намагався викликати почуття "класової ненависті"...

Досягнення "Марфиного колектива" - у снах та у мріях... І треба дивуватися пришепелюваності більшовиків, які хочуть своїми "групами на вербі" когось обдурити, показати перевагу господарства наганом створеного колективу над господарством індивідуальним...

Сепаратором, сіялкою, хаткою і трактором у Європі нікого не здивуєш. Тут без гвалту і крику, без примусової колективізації, без "товарищів" у шкуратяних патітуках і без "стенкі", а лише в наслідок спокійної праці і загальної культури селяни давно вже користуються досконалим господарським реманентом...

Отже фільм знайомить нас з життям російської "дерзвни". Некультурність "мухиків", яка межує з збоченням, величезні злидні... І це є ґрунт для творення "комуністичного раю"?

Останній висновок, який робим, побачивши цей фільм: стократ нещасні люди, що стали жертвою божевільних спроб маньяків. "Мухикі" потребують іншого... Вони потребують насамперед доброї школи, яка навчила б їх, як позбутися тарганів та вошей. А ще вони потребують демократичних порядків, які прищепили б їм почуття власної гідності...

А поки що

"И в кабинетах схем гигантских
Кругов и ромбов торжество,
А на гниющих полустанках
Тупое, вшивое "царо"!"

Як пролог до фільму "Генеральна мінія", показано де-кілька кубанських малюнків: Кубань, Темрюк, Псекупс, Гарячий Ключ та ватка тракторів, що тягнеться розлогими степами... Очевидно, більшовики зараховують у свої "досягнення" і трактор на Кубані, хоч хто ж не знає, що він з'явився у нас ще під час війни, і немає ніякого сумніву, що коли б не більшовики, то трактори були б уже по наших станицях десятками чи й сотнями...

Людей ми тут майже не бачимо... Тільки на пароплаві, що йде по Кубані - група обшарпаних і босих пасажирів з безрадісними обличчями. Дивитися на них і серце жаль стискає... А особливо вражає постать молодичі: сидить вона на падаві і сумно-сумно дивиться на нас... Ніби хоче вам сказати: "Дивіться, до чого ми дожилися!" - І ця ознака - обідрані й босі пасажирів з великою скорботою в очах - зраджує всю справу. Ця ознака свідчить про руїну, яку зазнав наш Край під московським пануванням, вона говорить про ту лиху годину, яка побила громадян нашої благословенної землі...

І одно почуття опановує душою кубанця-емігранта, коли він дивиться на цей фільм - почуття обов'язку віддати свої сили чи й життя за визволення Рідного Краю, коли проб'є дванадцять година...

Більшовики навіть у фільмі не змогли показати ні одного позитивного, радісного факту. І не тому, що не хотіли, а тому, що совітське життя безрадісне... А те, що більшовики пишуться перед Західною Європою сепаратором та "сознательним" бузівком, тільки свідчить, що вони втратили почуття міри та порівняння... Так, дивлячися на світ через свої більшовицькі окуляри, вони випустили фільм, що є свідомством всебічного убожества...

Суперека-Пістон.

КОЗАЦЬКІ ДУМКИ.

Довелося мені десь вичитати, - не скажу, де саме, - що нам треба думати не як, а по-козацько-

му. Довгенько я роздумував над тим, як же це "думути по-козацькому", та й ні до чого не додумався... А оце розбалакався з Оверком Коротієм про нашу нещасливу долю, а він і каже мені:

- Коли б ми думали та робили були по-козацькому, то тепер би й не хурилися!

Я і вчепився:

- А як же - питаю - нам треба було думати та робити по-козацькому?

Оверко витрищився на мене і аж свиснув.

- Оттуди к лихій годині! Та ти що - каже - вчорашній, чи що? Оце так-так! Оце так козак! Дивіться на нього!

А тоді покивав-покивав головою і додав:

- Щастя твое, Супереко, що ми не дома, а б тебе збодрив, дав би тобі пам'ятної! Та як же: і в учебній команді був і галуни йому нашили, а він цього й не знає! Чи ти - питаю - не з приписних буває? Дід у тебе хто?

- Та хто ж, кажу, козак!

- А бабуса?

- І бабуса козачка...

- А мати?

- Та й мати ж не хто...

- А хінка?

- Хінка? - Перепитую.

- Еге, хінка...

- Хінка - кажу - "підгуляла"... Городовичка вона в мене, з киевських чи що...

- А, так он воно що! - Скрикнув Оверко. - Так-так... Тепер я бачу!... Бачу-бачу... Через те ж ти й не знаєш! Ну, нічого, каже, не хуриць, я тобі розтовкмачу... Кому-кому, а вже своєму таманцеві поможу... Я вже тринадцять бевдаїв до розуму довів... Тепер лідьки стали! Ти будеш чотирнадцятий... Та насамперед зроблю тобі екзамен... Еге... Ні, насамперед скажу тобі, що ти не через свою городовичку такий став... Чуєш? Як Бог дасть додому вернемось, небезпременно розведись... Це вона тебе затуркала!

- Так син же - кажу - в мене!

- Оджурайся й сина, з городовичати добра не жди... Духу козацького в його не буде! Розумієш? Ну, а тепер зроблю тобі екзамен...

- Який - питаю - екзамен?

- Як "який"? козацький екзамен!

- Ну-ну, кажу... Побачу, який це "козацький екзаме́н"... "Козацький отчена́ш" я знаю, а "екзамена́" не знаю...

Оверко прокашлявся, пронизав мене очима й питає:

- А скажи мені, Супереко, ось що... ти "словесність" забув?

- Нікак нет, господин підхорунжий! - Відповідаю я по старій звичці, взявши "під вис".

- Молодець! - Похвалив він мене.

- Рад старатися - кажу - господин підхорунжий!

- Ну, а скажи мені, Супереко, хто такий козак, га?

- Козак - кажу - слуга государю і...

- Молодець, молодець! - Перепинив мене Оверко, похваливши вдруге. - Будуть, будуть люди з тебе! - Радісно промовив він, поляпавши мене рукою по плечі. - Так-так... Ось, як Бог дасть, підемо Росію визволяти, то може й ти підхорунжим будеш... Ти 'маш так? А тепер слухай! Наші батьки, діди та прадіди престол-отечеству служили... Розумієш? Вони кров проливали та слави добували... Не дурно і в пісні співається "царя белого казак", о! І хили ми, одно слово, проживали!... А як руські царя скинули, то нам і прийшли краї... Розумієш? А якби ми не були розсолами, якби вуха не розвішували, а всемирили були Росію, та повісили Керенського та посадили царя... о! Розумієш? Ось що козакам треба було робити! Во хіба ж ті калуцькі та орловські без нас царя посадять? Та ти й не думай! Та вони, ідолові душі, і руками й ногами од царя! Хотять, бач, комуністів здихатись та республіку завести! Республіка русапетні сниться! Порядок? Та ось, як Бог дасть, Росію ми визволимо...

- Так оце - перепинив я Оверка - та робота, яку треба було робити козакам?

- Авжеж - каже - не яка!

- А тебе - питаю - мамка маленьким не впускала?

Подивився він на мене, покивав-покивав головою та й каже:

- Про-паца ти людина, Супереко! Та ти, бачу, зовсім згородовичився! І остілечки нема в тебе духу козацького! Ти вже й думаєш не по-козацькому!

А того ж таки дня стрівсь я з Гаврилом Сеґе-
дою, — тех наш таманець... Зайшли з ним до кафа-
ни... Посиділи, побалакали... Він одержав листа
з Перу, то й листа того прочитали...

— Та вже ж і йолоши! — Промовив Гаврило, хо-
ваючи листа.

— Хто? — Питаю.

— Хтокало!... Тепер скіглять... Як на мене,
вивіз би я з Перу козаків, а туди запроторив би
тіх бісових невір, що їх до цього призвели... Та
все кодло наше монархічне я вирядив би туди, щоб
тут, 'сові невіри, й не смерділи... Ох, і ненавид-
ху! Та не було б на Кубані монархістів, може б і
ми жили дома... Живуть же в себе дома: поляки, Фін-
ляндці, естонці, латиші, литвини... А нас чума по-
несла на Москву... Росію, бач, пішли "спасать!"
"Престол-отечество" заходилися будувати, панам
землю вертати та губернаторів настановлювати! А
тепер про що думають барбоси? "Небезпремінно по-
садимо в Москві імператора!" — Та на греця він
здався хоч би й тім же москалям? Хіба Сталін не
імператор? Ого, ще й який! Що хоче ж, те й ро-
бить... Та чи й захотять же москалі царя? Та й
що нам до них? Чого нам у їхнє життя встрявати?
Яке нам до них діло? Та й яке ми маємо право ца-
ря того людям накидати? Хто ми такі? Ні, що ти
мені не кажи, а перевелися козаки! Нема, нема вже
в нас козацького духу, видихався... Уже ми й дума-
ємо не по-козацькому!

— Як — питаю — не по-козацькому?

— А так, що не про волю, а про ярмо дбаємо...
Та не тільки на себе ярмо те хочемо надіти, а ще
й на москалів його хочемо накинати!...

— Бачу, кажу, що ти "словесність" забув...

Гаврило трохи помовчав, зітхнув і промовив:

— Тох то й лишенько наше, що та "словесність"
так запаморочила нам голови, що ми вже не козака-
ми стали, а якимись...

Гаврило замовк і тільки махнув рукою.

поголився, чую - гуп-гуп! у двері.

- Хто там - питаю - знозаранку?

- Це - я!

- Оверко?

- Та вже ж не хто... Одчиняй!

Я одкинув заціпку і впустив його.

- Здорові! - привітався він. - З неділею! Це ти й досі вилежувався? Ось приніс тобі гостинця, лежебоко... Оце тобі "Новое Время", це - "Борьба за Россию", це - "Царский Вестник", це - "Возрождение", це - "Часовой", а це ось "Кавказский Казак"... Може хоч трошки порозумнішаєш... Я вже тринадцять таких бевдзів до розуму довів! Будеш чотирнадцятий... Та не по верхах же читай, а так-таки, як слід! Бо ти тільки варнякати здоровий... Узнаєш, кого з нас мамка маленьким упустила...

Та тільки Оверко сів, знову - стук-стук!

- Хто там?

- Це - я!

- Гаврило? Іди, двері не замкнуті! - Крикнув я Гаврилові.

Увійшов.

- О! Та тут і "царя белого казак"? - Весело промовив Гаврило, подавши Оверкові руку.

- Смійся-смійся, з посміху й люди бувають!

- Озавався Оверко. - Ось як не показався, буде тобі "сікім башка"! Тоді визнаєш... Та не давай ж так, ироде! Хіба в тебе людські руки? У тебе ж обценьки! А-ва-ва-ва!

Оверко вирвав свою руку з Гаврилової руки і почав на неї хукати.

- Що ж там чувати? - Питаю Гаврила.

- Та таке чувати, що доведеться наших монархістів разом з Оверком у Перу виряхати... Знову ж лагодяться Москву "визволяти"! Уже Науменко простяг руку і співає: дайте, не минайте, у "фонд спасения родины"!... Отже готов, Супереко, гроники! Шукає ж йолопів, на яких можна б було попастися... Ти ще не обізвався?

- Ой, допащекуєш ти, Гаврило, що не візьмемо тебе додому, як Москву визволимо!... - Озавався Оверко.

- Дивись який! Он ба'ї! "Ми - кислиці, з нас квас"! Подумаєш! - Промовив Гаврило, сівши на канці проти Оверка.

- Авжеж "кислиці"! Авжеж "із нас квас"! Ось

поїдемо, а ти хоч би й плакав, хоч би цуциком біг у слід, а не візьмемо, а що!

- "Поїдемо"! - Перекривив Гаврило Оверка.
- Пустять вас дома таких монархістів!

- Хе, "пустять"... Та нас там з охрестами отриватимуть! Та й як же б військового отамана Науменка та не пустили? Закон, брат, не ціпок: через коліно не паламаєш! То тільки дурням закон не писаний...

- Такім "розумним", як ти оце, закон і не писаний... Ви не Лемносі написали собі закон, за-
проданці! Батька й матір продасте! - Хвилюючись промовив Гаврило.

- А що ж... Будуть батько-матір самостійниками, і їх під ноги підтопчемо! Це вже так. Ми такі... Служба-службою!... - Задикувато відповів Гаврилові Оверко.

- Я-ни-чар! - Зціпивши зуби, крикнув Гаврило.

- Га-га-га-га! - Зареготав Оверко.

- Він ще й сміється, чортів покруч! Пху на тебе, бісової невіри монархіст! - Скрикнув Гаврило, схватившись із канапки.

- Га-га-га! Га-га-га! - Реготав Оверко на всю хату.

- Дивіться на нього! Раденький, що дурненький!... - Промовив Гаврило, розвівши руками.

Оверко дореготався до сліз, а заспокоївшись, глибоко зітхнув і гикнув.

- Та чого ти на мене напався, самостійнику бісів! - Звернувся він до Гаврила. - Хіба ж я з тебе сміюся, чи що? Я ж із слова! Де це ти видрапав таке чудне слово? "Я-ни-чар"... Га-га-га!

А в цей мент одчинилися двері, і на порозі з'явився Ожеред. Тех наш таманець, з учителів...

- А! Все таманцы? Очень, очень приятно! - Промовив він радісно, стискаючи нам руки. - Ну, как же живем-поживаем? А слышали? Нашлись и среди зарубежных казаков изменники!

Він сів, закупив і, пускаючи дим крухальцями, говорив:

- Не только не желают покрывать расходы по освобождению родины, но даже смеются над нашим войсковым атаманом! Вы слышали? Конечно, вся эта сволочь будет занесена в список... Я сам добровольно буду записываться!

- Оце добре! - Зауважив Оверко.
- А величєнький буде "список"! - Додав Гаврило.

- Поболтається в своє время эта дрянъ - продовжував Ожеред - на том самому місцє, где болтався Кулабухов! А кстаті...

Ожеред примовк, закурив цигарку, яка була погасла, і говорив далі:

- Нужно, братцы, поместить в "Кавказском Казаке" наше постановление... Необходимо поддержать нашего единственного законного войскового атамана генерала Науменка... Тем более, что он не только истинно-русский человек, но и наш же таманец. А очень ведь важно, если мы, любящие Россию и родные края и думающие по-казацки...

- Га-га-га! Га-га-га! - Нєсподівано зарєготав Оверко.

Ожеред ураз замовк і поглядав то на Гаврила, то на мене.

А Оверко заливався.

- Ху! - Віддихнув він по хвилі. - Згадав ^{це} ~~же~~ слово і той... ге-ге-ге... і не вдержався... Та в мене - звернувся він до Ожерєда - є тринадцять бєвдєїв, які підпишуть все, що їм звєлять! Можна буде їх гукнути... А ось ви мені розтовмачте, що це воно за слово таке...

Оверко примовк, визвірився на Ожерєда і з притиском, перекиривляючи Гаврила, крикнув:

- Я-ни-чар!

Крикнув і зарєготав: - га-га-га, га-га-га!

Ожеред враз засовався. Очі його забігали по стїнах, по підлозі, зазирали чогось аж під каналку і, нарешті, спинилися на дверях. Він поглянув на годинник і заклопотався:

- Боже, как поздно! А у меня ведь совещание в канцелярии...

Схвативсь і, не прощаючись, з словами - "бєгу"! "бєгу"! - вискочив із хати.

А Оверко враз гикнув і дивився йому у слїд, роззявивши рот.

II

Чим більше придивляюся до Оверка Коротія та Гаврила Сєгєди, тим дужче й дужче переконаюся, що таманці зіплені з одного кіста /крім панів,

звичайно/. Хтось колись сказав: "ми не люди, ми-таманці"... Ага, згадав, бач, це ж у лагерьх було... Так-так... Як зараз, пам'ятаю: гурт офіцерів на чолі з командіром полка сиділи в холодочку, а так - оддалеки стояли козаки... Командір полка гукає на козаків, махаючи рукою: - "Ой, ви люди! Ой, мерзавці! Звать вас десять раз?!" - "Ми не люди, ми- таманці, люди коло вас!" - Одгукнувся Оверко Коротий. /Він ще не був тоді підхорунжим/... Так - кажу - з одного кіста зіплені...

Та хоч би й Оверко... Ще ж недавно з його був такий монархіст, що куди там нашим превосходительствам! А й справді: ось збудить серед ночі яке-небудь кубанське "велике цабе" та спитайте, яка його програма, воно вам і почне зпросонку:

- Ре... мня-мня... Хве... мня-мня...

І вже аж як прочумається та розшолопає, що він не дома, що тут Ради нема, то тоді вже признається:

- Единая-неделимая, мня-мня-мня... Государь-император, мня-мня-мня... Выборный атаман, мня-мня-мня... Облегчение в снаряжении, мня-мня-мня...

- А усміряти й замиряти будемо? - Спитаєте його.

- Как прикажут... мня-мня-мня... МЫ-казаки... мня-мня...

А збудить було Оверка та спитайте, яка його програма, то він ще й очей не розплющить, а зразу одрапортует:

- Кого? Коли? А чи буде ж чим?

А тепер...

Ще вдосвіта почали ловити, а до-схід-сонця хоч би ж тобі кльнуло... Мовчки сиділи і, знай, курили, щоб хоч комарі не так докучали...

- Не дурно й кажуть: "Риба та зайчики заведуть у старчики"! Порухив мовчанку Оверко, перемінивши червячка та поплювавши на нього. - А в Перу - кажуть - риби багато, та ловити катма чим...

Він закинув і замуликав:

"Уже літ із двісті, як козак в неволі..."

По-над Дніпром ходить..."

- А ну, співуне, замовч, а то рибу поколодкаеш! - Звернувся до Оверка Гаврило.

Та тільки Оверко промовив: - "вудка мокне, а рибалка сохне", - а Гаврило смик - і витяг шарана...

І знову замовкли, впіривши очі в поплавці.

У Гаврила легка рука: зробив почин, і за яких дві години ми піймали п'ятнадцять шаранів та сім окунів... Після шостого шарана Оверко захопився коло багаття, а ми вже йому постачали...

А в обід сонце, і ми обідали...

.
.

Лежали по обіді біля кабіці під липою... Так гарно! Недалечко ясмин цвів... Чисто, як у нас на Закубанні... Кунялося... Я злітав думкою аж додому... І чогось згадалось, як колись, ще коли я був малим, їздили з батьком по рибу... А як верталися, ночували на Варениковій переправі... А дощ, як із відра! Найшли собі затишок... А дощ перестав, - виткнулись, аж ні коней, ні риби... Так і пішли додому з одним батіжком...

- Ти не спиш? - Спитав Оверко Гаврила, нюхаючи чебрець.

- Ні, а що? - Обізвався Гаврило, позіхавчи.

- Ось давай лишень поговоримо!...

- Ось облич, Оверку, свою монархічну пропаганду, давай лучче спати!

Промовивши, Гаврило ляснув Оверка по щоці, убив комаря і повернувся на другий бік.

- Та я з тобою так хотів побалакати!... - Знову звернувся Оверко до Гаврила, торкнувшись рукою до його плеча. - Хочу тобі признатися... чуєш? Ось повернись!

Гаврило повернувся і витяг кисет.

- Ну, кажи вже... І приспічить! Тут спати - аж очі злипаються, а він з балачками... - Промовив він, роблячи цигарку.

- Я, бач, хотів... І як це тобі сказати? Ну, от ми, значить, таманці з тобою... Так я хочу признатися... Дай і я зроблю!

Оверко скрутив цигарку, закурив і говорив далі:

- Як ото був я в Супереки в ту неділю... Пам'ятаєш? Ожеред приходив... Пам'ятаєш, я його спитав, що воно за слово таке "яничар", а він схватився та

й утік... Ну, так от... Так хочу тобі признати-ся...

Примовк. Я підвівся, сів і собі закурив.

- Пішов тоді додому... - Продовжував Оверко.
- Ну, іду я й іду... Іду та й думаю собі, що ж воно за слово таке, що його люди хахаються? І прохожу я пова двір, де живе Іван Карпович. І враз, брате, вдарило мені в голову: а давай зайду! Ну й зайшов... - "Драстуйте" - "драстуйте"... - "Якраз - каже - лагодимось обідати"... - Я й пообідав у нього... Ну, добре... Пообідавши, хінка його пішла кудись, а ми самі, значить, zostались...
- Так прийшов - кажу - до вас ось з чим... Хоч покажу - й не таманської, а військової нації, а все ж одного козацького кодла... Таке - кажу - діло...
- І розказав йому про все, і як Ожеред утік...
- Так скажіть - кажу - мені, що воно за слово таке, що його люди бояться? - А він і питає: - "А чого ж це ви мене прийшли розпитувати?" - А до кого ж - кажу - мені йти? Тут же нема більш до кого... До начальства? Так воно ж чи й знає... А ви - кажу - людина вчена й практикована... - "Ну, добре, каже, тільки я ось одчиню вікно, бо я не курю, то ще й голова болітиме"... - Одчинив він вікно та й каже: - "Не штука - каже наука, а штука - розум! Учили - каже - нас багато де-чому, та не всьому тому, чому треба було вчити!" - І почав... І почав - і почав... А я сиджу, слухаю, а мене кидає то в жар, то в холод... А він руба, а він руба!... І хриstopродавці, й безбатьченки й лакузи московські!... А я, як на голках сиджу... Чув я, брате, ораторів, та куди їм рівнятися до Івана Карповича! Він... ну, як би це тобі сказати? Ну взяв і просто душу вивернув... А коли почав розказувати, як убили Рябовола, як Раду розігнали та Кулабухова повісили, я трохи не заплакав... А про Ожереда й каже: - "Якже ж йому - каже - не тікати було, коли він має розум і може хоч крихотку совісти... То - каже - нічим не дошкулиш тим, хто або дурний зроду, або й остільочки совісти не має"... - І про Лемнос розказав... А ніхто ж із нас про це й не знав! І знаєш, брате, я як на світ народився: тепер мені все видно, як на долоні... - Спасибі ж - кажу - вам, що ви мене висповідали!... - І признався, що й я був Юдою... А він на це й каже: - "Ви - каже - не Юда, а тільки

ки нічого не знами... У вас на очах полуда була... Ви - каже - думали, що тільки й світа, що в вікні"... - Ну, а тоді я подався до хлопців... Тринадцять бевдзів їх у мене! - Так і так, кажу, хлопці!... - "Як прикажете", - кажуть... - Та треба ж, кажу, і своїми макітрами думати! - А вони: - "Ні-как нет, господин підхорунжий, без розрешенія ніз-зя!..." - Так оце, брате, я тобі признався... Що ж мені тепер робити? Тринадцятьох я з розуму звів! Що ж мені: вішатися? топитися, га? Та голова моя ходором ходить!

Схвильований він закрив руками обличчя.

У полудень сонце склалося й почимчикували до-дому... Ішли собі помаленьку... Дуже ж притомили-ся: вийшли з дому з вечора щось у одинадцятій, а після Оверкової сповіді не до снання вже було, - все ламали голову, як отіх тринадцятьох поряту-вати...

Йдучи, час-од-часу, говорили про те ж, все шукали-вишукували способу, як навчити їх своїми головами митикувати...

- Ну, пани-брати, не хуріться! Я їх бевдзів з розуму звів, я ж їх і навчу думати по-козацько-му! Ось вам хрест! - Сказав нам Оверко.

Він перекинув на друге плече оклунок з ка-занком і тихо заспівав:

- "Уже літ із двісті, як козак в неволі..."

По-над Дніпром ходить, викликає доле..."

А тут і ми пристали:

- "Гей-гей, вийди, доле, із води,

Визволь мене молодого із біди..."

Жалібно-жалібно почав Оверко:

- "Не вийду, козаче, не вийду, соколе..."

Ой, рада б я вийти, та й сама в неволі..."

А всі гуртом продовжили:

- "Гей-гей, у неволі, у ярмі,

Під московським караулом у тюрмі..."

- Ну, не бевдз я! - Скрикнув Оверко, б'ючи себе долонею по лобі. - Змалку це пісню співаю, а тільки тепер її зрозумів!...

Г. Василенко.

"О НЕЗАВИСИМОСТИ ГРУЗИИ
И О КАВКАЗСКОЙ КОНФЕДЕРАЦИИ".

"Смирись, Кавказ,
идет Ермолов!"

А.С.Пушкин.

"Боритесь, поборете,
Вам Бог помогает,
За вас сила, за вас
воля
И правда святая!"

Т.Г.Шевченко.

П.А.Хондкарян у статті під наведеним вище наголовком, що надрукована в російському тижневику "Дні" / № 103/, доводить неможливість утворення самостійної Грузії та конфедерації кавказьких народів. Йому здається, що на шляху до незалежності Кавказу стоять дуже великі перешкоди, які повстали на ґрунті ненормальних міжнародних відносин, і що факт відділення Кавказу від Росії викличе непереможні внутрішні конфлікти. П.Хондкарян певен, що одна Грузія аніяк не зможе стати незалежною і то тому, що, як тільки вона проголосить свою самостійність, негайно ж і Вірменія відділиться від Росії, а слідом за Вірменією те ж самісіньке зробить і Азербейджан, після чого всі ці молоді республіки накинуться одна на одну з-за кордонів, а Грузія до того ж ще й з абхазцями воюватиме....

"Эти затруднения - каже П.Хондкарян - сами по себе столь значительны, что все разговоры группы кавказских "националов" и их друзей с российской стороны о том, что лишь злой воле России или русской демократии обязаны кавказские народы тем, что не имеют политической независимости, теряют всякое основание"....

П.Хондкарян наводить і факти з життя кавказьких народів перед останньою окупацією Кавказу Росією, які свідчать про ненормальність відносин між цими народами.

Аргументи автора цілком поважні, переконувачі, www.kavkazcenter.ru

а для прихильників сепарації Грузії від інших народів Кавказу, на чолі яких стоїть п.Церетелі, вони навіть можуть послужити де-яким матеріалом до роздумування про безпідставність їхніх мрій.

Варто з цього приводу додати ще де-кілька міркувань. Поперше, кому-кому, а п.Церетелі мусить бути відомим, що Москва з своєю жадобою мати в своєму розпорядженні як найбільше "інородців" ніколи по-доброму Кавказу не зречеться і не погодиться на життя грузинів не під її доглядом. Кажуть, 2-й Соціалістичний Інтернаціонал може поради́ти російським соціалістам підтримати грузинську демократію в її піклуваннях про незалежність своєї отчини, а російські соціалісти і взагалі російська демократія стримають Росію від наміру поневолити грузинів... Дійсно, Соц.Інтерн. багато може доброго зробити для народів-невільників, але, на жаль, навіть і він не зможе вплинути на російську демократію в бажаному для грузинів напрямку... Кому-кому, а п.Церетелі, - цій духовній дитині російської демократії, - що й сам ще недавнечко в Києві казав українцям: - "Во имя единого, великого и целого мы не остановимся, чтобы задавить малое, часть целого"... - мусить бути дуже добре відомим, що надії грузинських мрійників на російську демократію не мають аніякісінького ґрунту. Пригадаймо, як у тому ж Києві і п.Керенський - цей блискучий представник російської демократії - говорив: - "Россия должна быть великая, сильная, нераздробленная, когда кто-либо посмеет посягнуть на ее целость и протянет руки, то мы сможем ему сказать: - руки прочь!" - Та й тепер він же, як найбільше відвертий, частенько демонструє дійсне відношення російської демократії до "окраїн"... Отже сподіватися грузинам якоїсь допомоги з боку російської демократії - річ даремна.

А до речі, де це п.Хондкарян натрапив на "друзей" кавказьких "националов" "с российской стороны"? Очевидно, він став жертвою якоїсь містифікації, чи взагалі якогось непорозуміння, бо, оскільки відомо, в природі не існує російських демократів, які співчували б пориванням народів Кавказу до незалежності.

Кажуть, що Європа може стати в оборону незалежної Грузії. Так, Європа допомагає народам, але не

завше і не всім. Не треба творити шкідливих ілюзій, задивляючись на Литву, Латвію та Естонію...

Європа - дбайливий і обережний господарь - збудувала у сприятливий до того мент собі "заграждение", і, дійсно, вона це "заграждение" і тепер підтримує. Але будувати не "заграждение" у своїх інтересах, а державу невеличкому, хоч би й симпатичному народові лише з тих мотивів, з яких Соц. Інтерн., можливо, порадить російським соціалістам агадати про свій обов'язок, вона не буде... Марганець? Але це вже не серйозно...

Отже грузини мусять будувати свою державу самотужки. А чим же скінчиться це їхнє будівництво і чи довго ж самостійна Грузія існуватиме?

Нам здається, що, на жаль великий, грузини не встигнуть навіть добре розпочати працю по відбудуванню своєї держави, бо як тільки на Кавказі визначиться загроза утворення незалежної республіки, Росія негайно ж "в інтересах цілого" "задавить малое, часть целого"... І це незалежно від того, хто керуватиме тим "целым" - царь Кирило, кадеты чи соціалісти... Отже самостійна Грузія існуватиме до часу, поки до її кордонів не прибуде російське військо: батальон піхоти та полк кінноти. Мало? Ні, не мало, більше їй не потрібуватиметься, бо грузинські національні меншости та сусіди Грузії, що з великою симпатією ставляться до Росії, зуміють підбати за для "славы русского оружия" про "внутренние затруднения" в самій Грузії...

П.Хондкарян розглядає проєкт Кавказької конфедерації, висунутий журналом "Независимый Кавказ". Згідно з цим проєктом у склад конфедерації мали б увійти: Вірменія, Грузія, Азербейджан і республіка Горців Північного Кавказу. Кордони цієї держави: на півночі - "лінія Кізляр - Тамань" і т.д....

П.Хондкарян вважає, що цей проєкт не є до здійснення. - "Самый факт отделения Кавказа от России - каже він - влечет целый ряд непреодолимых внутренних конфликтов", бо "никакой единой внешней политики у Кавказской конфедерации быть не может"...

Щоби цю свою думку пояснити, п.Хондкарян аналізує відношення окремих членів майбутньої конфедерації до Туреччини та Росії, як сусідів із півдня та півночі, і каже, що Азербейджан тягтиме завше до Туреччини, а Вірменія до Росії, і що на Азербейджан не можна буде покладатися на випадок війни з Туреччиною, а на Вірменію — на випадок війни з Росією.

І дійсно, що ж це була б за держава, коли б один її член тільки й знав би, що поглядає на Ангору, а другий — на Москву? На що їй кому така держава здалася? Та їй чи зможе ж вона утворитися? На всі ці питання може бути лише одна відповідь: коли Азербейджан, дійсно, мріє про те, щоб Кавказ став Турецькою провінцією, а Вірменія, дійсно, нічого іншого не бажає, як тільки панування Росії над цілим Кавказом, то треба визнати, що проєкт журналу "Независимый Кавказ" цілком фантастичний.

П.Хондкарян чомусь не використав одного дуже показного аргументу, який свідчить про ступень державно-політичної мудрости будівничих Кавказької конфедерації з "Незалежного Кавказу". А саме: по цьому чудернацькому проєкту північний кордон конфедерації мусить іти по лінії Кізіляр-Тамань... Однієї цієї ознаки майбутньої держави цілком вистачає, щоби мати належну уяву про безґрунтовність мрій "завзятих" будівничих... Ім мало, бач, конфліктів та утруднень, про які так красномовно свідчить п.Хондкарян, і вони ще мріють про нові конфлікти і навіть там, де, здавалося, для них не було й досі ніякого ґрунту...

Отже становище Кавказу тяжке і ніби цілком безпорадне...

Але п.Хондкарян має вихід. Він каже: цілком інакше виглядала б справа, коли б цілий Кавказ залишивсь у складі Росії. Тоді не потрібна б була ніяка охорона від Росії, бо й кордону тоді б не було, а що-до охорони від Туреччини, то... "государственное целое сумеет всегда по этому вопросу выработать единую политику и в нужный момент сплотить единую волю". www.elan-kazak.ru

Ми не вважаємо цей вихід блискучим. А до того ж думаємо, що коли Вірменії дозволено буде шукати "вихід" на півночі, то чому б же не було дозволено Азербейджану шукати його там, де йому подобається, тобто на півдні, в Туреччині... Який же це вихід?

А чи одя розбіжність орієнтацій народів Кавказу не промовляє за те, що треба занехати орієнтації на Москву та на Ангору? Ми, власне, тільки в цьому і бачимо єдиний нормальний вихід.

Читача дуже вражає, що п. Хондкарян, обмірковуючи майбутнє кавказьких народів і шукаючи для них порятунку, керується виключно почуттям страху. Побожвання за долю рідного народу заслуговують, звичайно, на велику повагу, коли вони не безпідставні та виявляються не в надмірі. На халь, у п. Хондкаряна переляк є єдиною підставою усіх його міркувань. Та більше, цей переляк так ним опанував, що навіть довів його до безоглядної небезсторонності... Хоч правда, коли вважати на стан людини, яка перебуває під тисненням думки, що грузини, татари та турки /особливо турки/ завзялися вірменів знищити, то й дивуватися цьому не доводиться...

Що до небезсторонності п. Хондкаряна. Що й казати, він має дуже поважні підстави бути з Туреччини невдоволеним. Він має підстави вважати себе навіть зобов'язаним застерігати не тільки своїх краян, а всі народи Кавказу проти того чи іншого політичного кроку, який, на його думку, може спричинитися до тієї чи іншої прикрости з боку Туреччини. Це все так. Але, дбаючи про долю народів Кавказу, і, подарючи матеріал, який свідчить про відношення до того чи іншого кавказького народу одного сусіди Кавказу, треба було б згадати і про відношення до де-яких з кавказьких народів сусіди другого... А з статті п. Хондкаряна можна довідатися тільки про те, скільки Туреччина вирізала вірменів, а скільки Росія і вирізала і взагалі винищила горців, скільки вона їх вигнала з рідного краю та потопила в Чорному морі, - про це ані тельня... Та не згадано навіть про організацію Росією вірмено-татарської різанини! І лишається

вразіння, що південний сусіда Кавказу - Туреччина аж он-який несимпатичний, а північний - Росія, ніби не тільки не подібний на першого, а навпаки- дуже й дуже симпатичний...

Ще читача вражає те, що автор-кавказець лише констатує жахливі взаємовідносини між народами Кавказу, але йому й на думку не спадає шукати способу, щоб оті "тяжелые внутренние затруднения" якось усунути, залагодити, нейтралізувати чи обминути... Він - ніби не кавказець - не дає ні однієї вказівки, поради доброї, навіть найменшого натяку на яку-будь можливість згоди між народами Кавказу, на ту чи іншу стежку до миру та спокою між ними... Він, дбаючи про долю народів Кавказу, не закликає їх до уступливості взаємної, може до обов'язково-необхідних, хай і найбільших, жертв, та до вжиття всіх зусиль, щоби хоч який-такий місточок перекинути через провалля, яке - як він сам же каже - існує між цими народами... Нічого цього він не робить, а тільки констатує тяжке становище і пропонує вихід - народи Кавказу, з існуючими між ними непорозуміннями та ненормальними відносинами, з отим самим проваллям між ними, мусять... лишитися під Росією, а "барин", мовляв, "рассудит"...

Вважаймо, що п. Хондкарян дорікає азербейджанцям, що вони - сякі-такі - ставляться з симпатією до Туреччини, а сам же признається, що вірмени ставляться з великою симпатією до Росії... І при такій ось ситуації він спокійнесенько радить овій "вихід", хоче лишити Кавказ під Росією, в обіймах сили, яка і "рассудит" і вірменів урятує, - сили, для якої вірмени - п. Хондкарян про це дуже добре знає - є нахідка, бо і Грузія і Азербейджан і Горці, улаштувавши своє життя, все мусять оглядатися "на задні колеса"... Що, як нелюдський переляк, як не безпорадний жах може довести людину до такого стану, коли вона вдовольняється навіть таким призначенням свого народу?

Цей жах так засліпив п. Хондкаряна, що не дає йому навіть бачити того, що всі його розрахунки та сподіванки марні, ні до-чого, бо роля вартового російських інтересів на Кавказі, яку він хоче накинути своєму народові, все ж не забезпечує цей народ ні від нової різанини, яку Росія любісінько може організувати і тепер і в майбутньому, ні від різ-

- 43 -

нини під час війни Туреччини з Росією /а ця війна можлива, поки Росія межуватиме з Туреччиною/.

А в чім ми вбачаємо вихід?

Перше, що кожному з кавказьких народів треба зробити, - це зважити, що дасть йому незалежне від Росії існування, і чи сума тих вигод, що їх той чи інший народ сподівається здобути через визволення з-під Росії, варта тих, можливо, великих жертв, які треба зробити під час визвольної боротьби та будування власної держави.

Нам здається, що Грузія, Азербейджан та Горці Північного Кавказу вже все це зважили, зважили цілком поважно і остаточно вирішили в и в - в о л я т и с я.

Друге, що народам Кавказу слід зробити, - це добре та й добре почислити свої сили /матеріальні та духовні/, порівняти їх із силами Росії, ні на хвилину не забуваючи про те, що Росія, у своїй навалі на Кавказ, створить єдиний національний фронт, у якому від комуніста до царя Кирила не буде ані найменшої прогалинки. А порівнявши сили, спитати себе: чи ж подумаємо?

Нам здається, що Грузія, Азербейджан та Горці сил своїх не рахували і з силами російськими їх не порівнювали. Хоч безстороннє треба визнати, що ці дві сили ніяково й рівняти, бо вони взагалі не до порівняння...

А ще нам здається, що кавказці вважають силою, та ще й не аби-якою: своє право на самоозначення, свою палку вдачу та любов свою до волі... Річі, як бачимо, не аби-якої вартости, але, на жаль великий, такою шляхетною зброєю навіть і від російської демократії оборонитися не можна. Спасєне "якось-то буде" - у арсеналі кавказців тех займає не аби-яке місце...

Вбачається нам лише один вихід. А саме: проти сили Росії треба протиставити об'єднані спільні сили поневолених народів. Тоб-то: проти Півночі мусить повстати цілий Південь. І повстати з наперед прийнятим рішенням утворити найтісніший союз держав Півдня.

Важливий момент: чи ті вигоди, що Північ Росія

безперечно примушена буде, не піднімаючи меча проти Півдня, поступитися. Вільше, ми глибоко переконані, що в такому випадкові і російська демократія, починаючи з того ж п. Керенського, отримуватиме цілком уже розбещених рабоволодінням своїх правих земляків від збройної боротьби, бо вона - ця демократія - зрозуміє, що збройна боротьба Півночі з Півднем може спричинитися тільки до того, що на ній здобуде не Росія, а хтось третій, чи четвертий чи й десятий...

Але припустім, що народи Півдня стали б на цей, єдино спасений шлях. Що ж тоді треба робити народам Кавказу взагалі, а Вірменії зокрема?

П. Хондкарян сам каже, що коли кавказькі народи проголосять свою самостійність, то вірменам нічого іншого не лишається, як підпорядкуватися такому рішенню найблизчих своїх сусідів і в свою чергу заходитися будувати самостійну Вірменію. П. Хондкарян визнає необхідність цього. А ми думаємо, що коли вірмени переконаються в тому, що Азербейджан не дасться створити з Кавказу турецьку провінцію, вони визнають не тільки необхідність, а й доцільність існування Вірменської держави і дуже радо її творитимуть.

Але народам Кавказу треба ще буде усунути геть "внутренние затруднения" та засипати провалля, яке існує між ними... Безперечно, факт занехання орієнтацій на Москву та на Ангору спричинеться до усунення, коли не цілковито, то в значній мірі ґрунту для непорозумінь.

Чи треба говорити про те, що, шукаючи найліпших умов співжиття і співпраці народів, мусимо відібрати з маси фактів і явищ лише головніші, які дійсно заслуговують на увагу, та не забувати про мету, до якої прямуємо: мир і спокійне людське життя народів Кавказу. Бо коли почнемо хапати один одного за грудки з-за "общекраевого добра, которое - як каже П. Хондкарян - було накоплено трудами всего Российского государства и было предназначено для нужд кавказского населения всех национальностей" то про справу мирного будування життя на Кавказі не треба і клопотатись.

Справа усунення непорозумінь із-за кордонів на не здається остільки безнадійною, що з-за неї обов'язково треба воювати.

Народи творять свої держави і збройно обороня-

ють їх тому, що вони хочуть врятуватися від фізичного знищення чи денационалізації. Народи хочуть зберегти своє життя, свої звичаї, віру, побут, культуру і не хочуть, щоб їх економічно виснажував більший, дужчий народ. На нашу думку, на Кавказі, як і на цілому Півдні, не має народу, якого інші народи могли б боятись, як можливого народу-пана. Ми думаємо, що між кавказькими республіками не потрібні навіть митні кордони. І коли б їх і в дійсності в майбутньому не існувало, то це дало б народам великі вигоди. Крім вигод матеріального характеру - зменшення державних видатків, квалішого обороту товарів і т.д. - додатним було б усунення однієї з причин відчуження народів. Залишається інший мотив - побоювання народів за непорушність своїх національних рис та ознак, своєї культури. Тут кордони потрібні, і по цій ознаці територія Кавказу повинна бути між республіками поділена. Але встановлення цих кордонів ми вважаємо потрібним не тому, що вони гарантували б окремі народи від денационалізації. Широко й поважно будуючи свій державний дім, ні один із кавказьких народів не буде, думаємо, національно шкодити іншому народові. І якщо ми й обстоюємо кордони по національній ознаці, то виключно через те, що встановлення окремих, близьких тому чи іншому народові центрів /урядів/ сприятиме всебічному піднесенню національних культур окремих народів.

Але тяжко, звичайно, досягти того, щоби ці кордони припадали на кордони природні чи економічні. А для добра населення треба, районуєчи територію, оглядатися і на географічні та економічні кордони. Маючи все це на увазі, вважаємо нормальним, що ці кордони не цілком будуть припадати на кордони етнографічні. І з цим треба примиритися народам Кавказу, не накидаючись один на одного, тоб-то без війни, погодившись на тому, що ні одна держава не буде робити нічого на шкоду своїй національній меншості, а дбати про її інтереси однаково старанно, як і про інтереси більшості.

Без цього компромісу мирне співжиття народів-сусідів - річ виключена.

А до речі, п. Хондкарян припускає війну Грузії з абхазцями. Дійсно, абхазці дуже були невдоволені своєю долею. Ми не знаємо, чи відомо урядові

Грузії про те, що абхазці дуже хотіли у свій час приєднатися до Кубанського Краю. Очевидно, що Грузія в майбутньому або зробить усе, щоб абхазці були вдоволені своїм перебуванням в її межах, або визнає більше доцільним задовольнити бажання цього маненького народу.

Отже, коли вистачить політичного розуму, доброго бажання та організаційних здібностей у провідників кавказьких народів, коли ці народи здібні поступитися тим, що часто їм і не належить, та при потребі здібні будуть піти й на жертви, то вони зможуть утворити так своє життя, що навіть використовуватимуть в однаковій мірі і ті добра, що були придбані "трусами всего Российского государства"...

Закінчуючи розгляд питання, порушеного п.Хондкар'яном, не можемо не сказати де-кілька слів з приводу його "раз'яснительной" праці. Праця ця з переляку скерована на те, щоб "задавить малое" в інтересах "великого", того "великого", що в значній мірі від овося "великості" навіть тяжко занедужало і тільки те й робить, що "давить", досягає наслідків якраз протилежних тим, які він хотів би мати. Хочеться дати йому пораду. Нам здається, що п.Хондкар'яну, якщо він дійсно хоче послужити народам Кавказу, добре було б заспокоїтися, вгамуватися і спокійненько дочекатися визволення народів Півдня, а після цього негайно заходитися пропагувати думку про необхідність доброзичливих сусідських відносин між незалежними Півднем та Півноччю, що вимагатиметься інтересами всіх народів, а в тім числі і народу вірменського. Таку його місію можна буде вважати цілком благородною.

Г.Омельченко.

ДО КУБАНЦІВ.

Відомо, що дома М.С.Рябовола не забули. І з листів і навіть із большевицьких газет ми довідуємося, що його там не тільки постійно згадують, йому навіть присвячують пісні, які співаються по просторах Краю.

Не те на еміграції... Більшість кубанців-емігрантів безумовно докладно не знає, за що саме бо-

ровся беззмінний Голова Красної Ради і за що саме злочинна рука вкоротила йому вік. А хто й знав, той все більше й більше про це забуває, - найчастіше під впливом тих кубанців, для кого ім'я М.С.Рябовола не здається ні славним, ні незабутнім, чи хто без скреготу його й не згадує...

Мені здається, що прийшов уже час заходитися коло збирання відомостей про життя та громадсько-політичну діяльність М.С.Рябовола, щоб була змога всебічно освітлити духовний образ небіжчика.

Зробити це необхідно і для прийдешніх поколінь - треба ж, щоб нащадки знали, за що М.С.Рябовол передчасно пішов на той світ, та це необхідно і для потреб сучасних. Адже і сумніву не може бути в тім, що коли б наше козацтво, що перебуває на еміграції, докладно знало, який політично-соціальний символ віри ісповідував М.С.Рябовол, то напевно воно б у своїй більшості ухилилося від шкідливих експериментів, що проробуються тепер над їхніми головами та душами, а що воно не прислухалося б до голосу московських монархістів чи їхніх кубанських наймитів, то про це й говорити нема чого.

Усі ми знаємо, що М.С.Рябовол дбав про визволення нашого Краю, знаємо, що він вважав себе сином української нації, був республіканцем і демократом, але мало хто знає його думки про те, як треба б було розв'язати де-які складні питання нашого кубанського життя /земельне, "городовицьке", національне і т.д./. Мало хто знає і про його громадсько-політичну діяльність поза Радою.

Зважаючи на це все, здавалося би і вчасним і доцільним подбати про написання біографії небіжчика.

Звертаюся цим шляхом з проханням до всіх друзів і однодумців М.С.Рябовола, до всіх тих, хто близько його знав, і до всіх кубанців, які мають у своєму розпорядженні якісь відомости та матеріали, що їх можна використати для зазначеної мети, надіслати їх мені на адресу редакції журналу "Кубанський Край".

Коли б були надіслані якісь документи, вони після використання будуть звернені з подякою.

ОСТАННІЙ ДЕНЬ М.С.РЯБОВОЛА НА КУБАНІ.

9 травня р.1919 вернулося на Кубань де-кілька членів Паризької делегації, а між ними і пишущий ці рядки.

Ще до Парижу доходили чутки про те, що діється дома, що виробляє Добрармія, але все те, що довелося своїми побачити, перевищило всі сподіванки. Чорною хмарою обгорнула наш Край деникинщина, використовуючи прихильне відношення до себе кубанського правительства. /Тогочасне правительство називали підособним органом "Особого Сопроводження" Добрармії/. Розстріл козаків-свідомих українців разом із кооператором Св.Сотниченком /усі козаки ст.Пашківської/ за те тільки, що в їх витрусили українські книжки, розбійницький напад на квартиру члена Ради П.Л.Макаренка, розпаншення "Освагу", що, мов павутиною, обпнував Край мережою своїх агентур, і все господарювання "картузників" вражало свіжу людину і примушувало з жахом думати про майбутнє...

Того ж таки дня побачився з М.С. Ніколи перед цим він не був у такому пригніченому стані; навіть у найтяжчі моменти перед большевицькою навалю, а також під час походу не доводилося спостерігати такого настрою, який опанував ним у той час.

Але негайно ж мусів найдйкладніше розповісти йому про подорож: кого бачили в Європі, що там робиться, а, головне, як там стоїть українська справа, і які відносини між кубанською та наддніпрянською делегаціями.

І хоч і мало доброго довелося розповісти з паризьких вражень, та видно було, що й одержані відомости піднесли його настрої, підбадьорили, - тоді була ще надія на майбутнє... - "Ну, добре, - сказав, - тепер почнемо інакше"...

А незабаром, після звіту членів Паризької делегації, Законодавча Рада ухвалила взяти участь у, так званій, "Южно-Русской Конференції", яка організовувалася Добрармією і мала розпочати свою працю 13 червня у Ростові на Донщині. Від кубанців були уповноважені М.С., І.Л.Макаренко та Султан Шагір-Гірей.

У день від'їзду делегації до Ростова на квартирі того, хто пише ці рядки, зібрався гурток українців, щоб в останнє порадитися про поступовання М.С. на Конференції. Крім господаря та М.С., були ще: К.Я.Безкровний, І.В.Івасюк, А.Я.Кучерявенко та Т.О.Левитський. У можливість якої-будь співпраці з Добрармією ніхто з присутніх не вірив, і на нараді було ухвалено, щоб М.С. усіма способами затягав працю Конференції аж доки це буде можливо...

Коли скінчилася офіційна частина наради і розпочалися просто товариські розмови, - до речі сказати, у нашому українському гурті завжди приятелі і милі, - М.С. устав, перейшовся по кімнаті і сказав: - "А знаєте, друзі, як мені не хочеться їхати до Ростова! Ой, відчуваю щось недобре"...

Ніхто з присутніх на це нічого йому не сказав, бо всі ж дуже добре розуміли, що їхати в такий гадюшник, яким був тоді Ростов, приємності мало. Але ніхто, звичайно, не міг собі навіть уявити, що ця подорож М.С. скінчиться так трагічно.

Просто з наради М.С. від'їхав на двірці і далі до Ростова, відкіля на Кубань привезли його вже мертвим. Підла рука добрармейського посіпаки у зрадницький спосіб перервала життя цього славного борця за долю рідного Краю...

К.Безкровний.

З НЕДАВНЬОГО МИНУЛОГО.

/Уривок/.

.....
.....
Союз^{х/} поволі убивався в колодочки... Але в досить широкому програмі його діяльності була одна прикра прогалина: він не мав свого друкованого органу. На черговій нараді^{хх/} було вирішено не-

^{х/}Кубанський Центральний Союз Установ Дрібного Кредиту. Ред.

^{хх/} На нараді українців. Ред.

гаймо подбати про видання Союзом журналу на двох мовах, а переведення в життя цієї постанови було доручено членам Надзірної Ради М.С.Рябоволові та мені і голові Управи Союзу - І.В.Івасюкові.

І.В.Івасюк не барився з підготовочкою працею і щось за три дні після наради склав програм журналу, що мав називатися "Союз" і розробив проєкт кошторису. Отже треба було здобути згоду на видання Управи та Надзірної Ради і, нарешті, затвердження Загальних Зборів уповноважених Союзу.

На об'єднаному засіданні Управи та Надзірної Ради, що відбулося перед Загальними Зборами, питання про створення Союзом власної трибуни було вирішено позитивно, а також було прийнято назву журналу та проєкти його програму й кошторису, які Управа розглянула на своєму засіданні напередодні. Слід зазначити, що члени Управи та Надзірної Ради козаки-лінійці вважали і доцільним і бажаним видання "Союзу" на двох мовах... /Член Управи козак-лінець Г.Д.Чернишов ще й казав: - "А хто знає, может быть и я украинец, - "ов" прицепили дедушке и крышка... И сколько нас таких!"/.

Діждалися Загальних Зборів /осінь 1912 р./ Настрій станичан-представників кредитових товариств діловий і бадьорий. Відчувалося, що зневір'я, яке було створено нещасливою долею Кубанського Сільсько-Господарського Т-ва /Кооператив краевого значіння, який збанкрутував/ уже розвіялося. Уповноважені - у своїй бідності хлібороби - дивилися в майбутнє Союзу з надіями. Дісонансом згучали тільки підшепти в кулуарах де-кого з представників чорноморських станиць. - "Всё хорошо, но только плохо то, что председателем Правления Союза состоит Ивасюк... Чужой ведь он, не наш, иногородний!" - Так нашіптували козакам-уповноваженим "свої" -чорноморські інтелігенти. Хоч треба все ж зазначити, що ці підшепти ніякісінького успіху серед козаків не мали, а де-хто з останніх ще й добре таки огризався і на сичання "своїх" голосно вичитував: - "Уж вы, господа, хотя в кооперацию не вносите раз'единения!" "І що ви оце кажете - "чужий"? Іван Васильович "чужий"? Та хіба ж так можна!"

"Свої" й забули, що І.В.Івасюк на працю в Союз не набивався і одноголосно був обраний головою Управи Загальними Зборами, які, до речі сказати,

складалися виключно з уповноважених козаків. Забули вони й про те, що його було взято з праці в Русько-Азійському банку, де він мав добру посаду, значну платню і певні вигляди на кар'єру... Звичайно, "свої" не знали, що "чужий" згодився піти в Союз з національного обов'язку і на нашу вимогу^{х/}. Раніше І.В.Івасюк з дружиною учителювали по станицях Кубанщини і в Катеринодарі/.

Та ось прийшла черга і на точку, під якою на порядку денному стояло: - "Издание печатного органа"^{н/}. Докладну доповідь Загальним Зборам зробив голова Управи. Одногосно Зборами було ухвалено орган видавати, а з приводу питання - на одній, чи на двох мовах - почалася дискусія...

Першим до слова зголосивсь уповноважений інтелігент-чорноморець. Він сказав:

- Господа! Мене даже удивляет... К чему же, собственно, малороссийский язык? Ведь этот язык умирающий, мертвый...

А за цим "своїм" підвелися: другий уповноважений, третій, четвертий і все інтелігенти-чорноморці, і всі, як збалакалися, говорили те ж самісіньке, що й перший. Останній ще щось додав і на модну тоді тему "невнесения политики в святое дело кооперации"...

Голова Загальних Зборів Д.Л.Числов - козак-лінець /старший інспектор по справах дрібного кредиту/, демократ із переконання і великий наш приятель, де-кілька разів поривався, щоб, як він казав, "нагнати на совість" промовців, що висловлювалися проти друкування журналу і по українському, але кождий раз його смикав хто-небудь із членів Управи чи Надзірної Ради і не давали йому висловитися. Річ у тім, що після першого ж промовця голова Надзірної Ради М.С.Рябовол запропонував своїм колегам по Надзірній Раді і членам Управи не виступати в оборону української мови. З його думкою "подивитись, як самі уповноважені козаки-чорноморці оборонятимуть свою мову" погодились, і ми всі мовчали, ніби питання про нашу мову нас аніяк не обходило.

Після промови останнього з "своїх" запанувала тиша. Але в тиші цій відчувалася напруженість доброї половини уповноважених... Козаки чорноморці,

х/ Вимогу
На вимогу української організації. Ред

закубанці і де-хто з лінейців почали оглядатися, переглядатися, повертати голови на всі боки, ніби шукаючи між собою того хороброго, хто б на-смілився, підвівся і сказав про все те, що в їх є на думці... Та по хвилі вони всі вставилися очима в гурт людей, що сидів за довгим столом президії, певно сподівалися, що в тім гурті вони знайдуть і оборонців своїх і заступників... А гурт той мовчав...

Мовчанку порушив уповноважений інтелігент козак-ліневець. Він сказав:

- Если чорноморцы находят, что они достаточно хорошо по-русски понимают, то, конечно, целесообразнее печатают наш журнал только по-русски...

- Ну, конечно, только по-русски! - Вихватився один із "своїх", не зголосившись навіть до слова. - Воскрешать мертвый язык и вообще заниматься политикой не дело кооперации! - Додав він.

- Хочу сказати! Я хочу сказати! - Враз крикнув хлібороб-чорноморець, схватившись і піднявши руку. Одержавши слово, він промовив дуже хвилюючись:

- І як оце нам слухати такі неподобні речі... Ми не мертві! Ми живі, і язик наш не мертвий! Ось що я хотів сказати вам усім!

- І враз сів, бубонячи сам до себе: - "Мертві... Мертві... Хіба ж ми мертві? Ми німі, а не мертві"...

- Итак ораторов больше не имеется... - Озався голова Зборів Д.Л.Числов. - Тех, кто полагает, что журнал "Союз" нужно печатают только по-русски, прошу поднять руку!...

Руки підняли майже всі лінейці та "свої" уповноважені інтелігенти-чорноморці.

- Тех, кто полагает, что журнал "Союз" необходимо печатают по-русски и по-украински, прошу поднять руку!

Руки підняли: уповноважені хлібороби-чорноморці, де-кілька хліборобів-лінейців і члени Надзірної Ради та Управи.

- Большинством голосов принято: печатают журнал "Союз" только по-русски! - Оголосив Д.Л.Числов.

І враз шум, галас, крики... Счинився такий калабалик, який буває тільки по де-яких станичних радах, коли станичний отаман після своєї доповіді скаже виборним: "Обсудить!"...

Голова Зборів отголосив перерву.

Хлібороби-чорноморці кинулися до хліборобів

лінейців і, хвилюючись та розмахуючи руками, щось їм доводили... Інтелігенти лінейці скупчилися коло столу президії і, почувавши себе ніяково, цілком щиро доводили і голові Зборів і членам Надзірної Ради та Управи, що вони не тільки нічого не мають проти української мови, а навіть дуже її люблять...

А минуло чверть години, уповноважені втихомирились і заспокоєні посідали.

Дзвінок голови... Та тільки він устиг промовити: - даліше у нас на повестке вопрос... - як вигукнуло враз десятки голосів:

- "Перебалахтірувать"! "Поставить на новое голосование"! "Неверно подсчитали голоса"! "Пересмотреть"! "Перебалахтірувать"!

Президія, після коротенької наради, вирішила "перебалахтірувать".

- Тех, хто полагает необходимым печатать журнал "Союз" по-руски и по-украински, прошу поднять руки! - Звернувся голова до Зборів.

Враз піднялися догори праві руки всіх присутніх, крім де-кількох душ інтелігентів-чорноморців.

Уповноважені дали роботу рукам. А серед оплесків чувся голос козака-чорноморця, що не вважав себе мертвим: - "Я ж казав! А що! Я ж казав!" - Він, радісний, б'ючи в долоні, оглядався круг себе й перевіряв, чи всі ж так добре ляскають, як він... А ще чулися вигуки на адресу "своїх": - "Що, поховалися?"

.....
А після Зборів у другій уже хаті зійшлися кооператори свідомі українці. І станичан було з десяток душ, хто свідоміший. Станичани на нас напали, що не виступали в оборону своєї мови. М.С. Рябовол на це їм сказав:

- А як би нас не було, щоб ви тоді робили? Треба вчитися самім себе обороняти... Треба покладатися не на когось, а на себе, не маленькі ж!

І признався:

- Ми навмисне мовчали, щоб побачити, що ж ви робитимете...

.....
Ніяких практичних наслідків ця ухвала не дала. "Союз" видавати було дозволено, але цензор Н.Л. Соколов, викликавши І.В. Івасюка, почав свою розмову з ним такими словами: - "И не думайте! Одно слово по-малороссийски или слово "Украинна". и журнал бы"

дет закрыт... Н, милостивый государь, сам учил-
ся в Киеве и хорошо вас понимаю... Меня не прове-
дете, предупреждаю вас!..."

-----oOo-----

З М І С Т.

Саврадим.	У нашій станиці.	Ст. 1
"	Що робиться дома.	" 13
"	На еміграції.	" 15
М.Підгірний.	"Гони монету"!	" 20
Ю.Леглеч.	"Генеральна лінія".	" 25
Суперека-Пістон.	Козацькі думки.	" 28
І.Василенко.	"О независимости Грузии и о Кавказской конфедерации".	" 39
Г.Омельченко.	До кубанців.	" 48
С.Манжула.	Останній день М.С.Рябовола на Кубані.	" 50
К.Безкровний.	З недавнього минулого.	" 51

-----oOo-----

Редагує колегія.

По справах редакції звертатися по адресі *Techno-*
slovaquie. Praha, Žitkov, Žerotínova 41/42. Omelčenkova

Psáno litografickou páskou na psacím stroji

a tiskem rozmnožila litografie

V. JARKOVSKÝ

v.elan-kazak.ru